Slav 8660.345

NAPOTNIK
KRATEK PREGLED
BOSANSKEGA SLOVSTVA

Slav 8660.345

HARVARD COLLEGE LIBRARY

Bought with the income of
THE KELLER FUND

Bequeathed in Memory of
JASPER NEWTON KELLER
BETTY SCOTT HENSHAW KELLER
MARIAN MANDELL KELLER
RALPH HENSHAW KELLER
CARL TILDEN KELLER

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Kratek pregled bosanskega slovstva.

Sestavil

Mihael Napotnik.

Cena 40 kr.

Čisti dobitek se porabi za koristne naprave.

V Mariboru 1884.

Založil pisatelj. Tiskal Janez Leon.

Digitized by Google

Slav 8660.345
HARVARD UNIVERSITY LIBRARY OCT 30 1962

Ist der Einfluss der allgemeinen Literaturgeschichte auf die Ausbildung des Geistes einzelner Menschen und hiemit auf den Gang der Wissenschaften und Künste überhaupt gross und wohlthätig, so ist der Einfluss der Sprach- und Literaturgeschichte eines eigenen Volkes auf die Erregung einer verständigen Nationalliebe, Belebung der literärischen Betriebsamkeit, Veredelung des Gemüthes und hiemit auf den Fortgang der Nationalliteratur selbst nicht minder mächtig und folgenreich.

Paul Jos. Šafařik.

(Geschichte der slav. Sprache und Literatur. Offen. 1826, pag. III.)

Hat die Literatur einer minder bedeutenden Nation auch keinen bestimmenden Einfluss auf die anderen Völker, so ist die Geschichte ihrer Geistesentwicklung in ihrem Verhältniss zu der Nationalwohlfahrt und zu den Schicksalen der übrigen Geschichte eines Volkes doch schon an und für sich ein sehr anziehendes und belehrendes Schauspiel.

Friedrich v. Schlegel.

(Geschichte der alten und neuen Literatur. 10. Vorl.)

Digitized by Google

Predgovor.

Odkar je avstrijska vojna zasela lepo Bosno in mično Hercegovino, bili ste te dve prezanimivi deželi po mnogovrstnih knjigah že skoro v vsakem drugem obziru prav obširno opisani, samó le o književni zgodovini le-te nove Avstrije ni bilo do danes najti podrobnejših poročil. Ta okolnost je napotila in nagnila podpisanega, da sestavi po svojih slabih močeh kratek pregled bosanskega (in hercegovskega) slovstva, ter tako tudi po tej plati seznani slovensko razumništvo z vrlimi Bošnjaki in s čilimi Hercegovci. Toda vkljub vsemu tudi naj skrbnejšemu iskanju in stikanju ni bilo moči, natančnejših in zanesljivejših podatkov o literarnem delovanji ostroumnih Bošnjakov in bistrookih Hercegovcev ponuditi blagomilim čitateljem, ki pa naj te površne črtice radovoljno in prizanesljivo sprejmó — črtice, ki niso druga in tudi nečejo biti nego pomanjkljiv in medel prinesek k spoznavanju slovstvenega delovanja v teh dveh skrivnostnih pokrajinah. Morebiti je celó neresnica sem ter tam spodrinila zlato resnico in vrinila grdo

Digitized by Google

pomoto, a proti resnobni volji piščevi. Kdor bode torej uvidel, da ta ali ona vest ni povsem prava, naj si jo sam blage volje popravi — po veleznani bosanski prislovici: Kdor če bolje, široko mu polje.

Ako se bode majhna knjižica z veseljem kupovala, hoče kupcem naj bolj hvaležno biti tukajšno kat. rokodelsko društvo, kateremu manjka — bodi Bogu in vsem prijateljem tacih prekoristnih naprav potoženo — še vsaka toli potrebita glavnica.

V Mariboru na praznik sv. Cirila in sv. Metoda 1884.

M. Napotnik.

Digitized by Google

Vvod.

Bil je res najskrajni čas, da ste bili prelepi deželi srebrna Bosna in kršna Hercegovina iztrgani ljutim sovražnikom iz rok, sovražnikom, ki hudo nasprotujejo vsakošnemu istinitemu napredku. Reci, kakih petdeset ali še sto let robskega hlapčevanja in krutega zatiranja, in ponosna Bosna in junaška Hercegovina bi bili menda za vselej izgubljeni za izobraženi jugoslavenski svet. Kdor lastnim okom ne gleda, sam ne skuša in sam ne spoznava in pozvedava, ni da bi lehko veroval, kako je — ali je vsaj bilo — v teh pokrajinah vse zanemarjeno in vse zapuščeno bodi v katerem koli obziru.

Ozrimo se le na slovstveno delovanje pri bogato nadarjenih Bošnjakih in njim sorodnih Hercegovcih, — kje je bilo ob prihodu avstrijske vojne v to zemljo najti kakovo društvo znanosti in umetnosti, ki bi se pečalo s povzdigo domače književnosti; kje se je nahajal kakošen znanstven in leposloven list, ki bi dramil in vzgojeval pisatelje, ki bi zbiral domače gradivo, branil in zagovarjal pogažene pravice do tal ponižanih prebivalcev? Kje si našel kako učeno znanstveno delo, pisano od rojaka Bošnjaka ali domoljuba Hercegovca? Vsega tega ni bilo najti pri dolazku avstrijske armade v te prijetne pa prijazne in tako zanimljive kraje. Premili

Digitized by Google

Bóg! koliko veljavnega in koristnega za splošno omiko in občno oliko bi bili zamogli storiti na telu in duhu krepki sinovi zlatne Bosne in krševite Hercegovine v štiristo letih, da ne bi njih bil dušil in tlačil težki jarem neomikanega turčina! Kaj da pomeni turški jarem za duševno prosveto, dâ se težko, prav težko pobliže razbistriti.

Na svojem potovanji po logoviti Bosni in skaloviti Hercegovini sem rad prav rad popraševal po književnih delih domačih pisateljev, ter sem se veselja topil, kadar mi je sreča pri iskanji bila mila, kar se pak ni pregostokrat dogodilo. Pričel sem že v Oseku stikanje po bosanskih slovstvenikih in sem lov nadaljeval v Djakovu, v avstrijskem in turškem Brodu, v Derventi, v Doboji in Maglaji; vendar vsepovsodi se mi je zatrjevalo da Bosna nima književnikov, kakor je imajo druge slovanske dežele, a če je sem ter tam ima, tako njihovih slovstvenih del ni lehko v roke dobiti. Na samotni Osovi zunaj Žepča sem pri katoliškem župniku častitem o. Antonu Musići zalezel v svojo ne majhno radost prvo knjižico, iz katere sem zamogel vsaj naj važnejše zgodovinske podatke o katoliški Bosni zajeti in posneti. Šram me ni povedati resnice, da sem o „novi Avstriji“ sila, sila malo znal — skoro manj — ko o naj manjši deželici petega dela sveta. Le glavni mesti Sarajevo in Mostar ste mi še bili v spominu iz dobe gymnazijalnih študij. In potemtakem kako bi se ne bil moral globoko v duši razveseliti? ko mi je ljubeznjivi starina pater Musić podaril knjižico: Schematismus almae missionariae Provinciae Bosnae argentinae ordinis fratrum minorum observantium pro anno 1877. 8°. str. 157. Ta imenik obseza kratko zgodovino frančiškan-

Digitized by Google

skega reda, opisuje stanje posameznih samostanov pa tudi lego župnij in kaplanij, navaja natančno število katoliških prebivalcev in varčno hrani imena onih ne preredkih mest, kjer so svoje dobe stale zale kapele in krasne cerkve in dični samostani, pa so bili in bile za vselej porušeni in porušene od turka nasilnika. Ne muhamedani in ne pravoslavni ali grčko - iztočni kristijani nimajo tako skrbno in vestno urejenega zapisnika krajev in števila svojih vernikov. Zato pa tudi do leta 1878. ni nikdo prav poznal zanesljivega števila krščanskih in muhamedanskih Bošnjakov in Bošnjakinj, še vlada otomanska ne.

Na dalnjej poti proti Sarajevu sem steknil v veseli Zenici pri ondašnjem župniku gostoljubnem o. Jakobu Duić-i drugo drago knjigo, ki mi je oveselila dušo in srce. Žal! da ni bilo moči v pičlem času prečitati te dovolj obširne o zgodovini in o zemljepisji nesrečne Bosne govoreče knjige, ki se prav redko nahaja po bibliothekah, knjige, ki je pisana od slavitega bosanskega rodo- in domoljuba o. Ivana Frana Jukić-a.

V siromašni Busovači sem naletel na dva zvezka „Bosanskog prijatelja“, katera sem v čviplo dveh urah površno prelistkal, da nju zatim pred svojim odhodom zopet vrnem častitemu župniku fra Mihaelu Gujić-u.

Dospevši v bosansko metropolo v toli slavljeno in hvaljeno Sarajevo sem znovič marljivo iskal spise domačih pisateljev bodi prozaistov bodi pesnikov, a dolgo časa zastonj. Gospodar prav ličnega poslopja v čedni ulici, kjer stoji lepa nova srbska cerkva, prinesel mi je na prošnjo in prašanje, da li ima v bo-

Digitized by Google

sanskem jeziku pisanih knjig za kratkočasno in podučno čitanje, par italijanskih slabih pripovedek rekoč, o domačih pisateljih nisem nikoli in nikjer nič slišal. Dva meseca pozneje mi je sreča postala ugodnejša in milejša. Naj prvo prejmem od sarajevskega župnika o. Jakoba Marića latinski pisano zgodovino kraljevstva in banstva bosanskega. Toda sestavku je manjkalo čelo z naslovom, zato sem ugibal a ne ugenil: od koga, kje in kedaj bi bila ta razprava o slavni historiji slavne Bosne sestavljena. Morebiti je knjigi ime: De regno Bosniae. Prudentio Narentino. 1781. Venetiis. — Sicer pa to delo ni posebne veljave, ker pisatelj ne postopa kritično nego vse v taisto malho pomeče — zgodovinski dognane dogodjaje in ničvredne prazne pravljice. Kratki pa pogrešni spis le toliko koristi čitatelju, kateri je še slabo podučen o preslavni prošlosti nesrečne Bosne, da se orijentira, da si vsaj v poglavitih potezah stvori površno podobo o banstvu in kraljevstvu bosanskem.

Kmalu potem je hotela sreča, da sem od gospoda Hrgalović-a, tolmača pri avstrijskem konzulu, na posodo dobil dve ne vsakdanji knjigi — turško-hrvatsko slovnico in pa v cirilici pisano historijo srbskega naroda. Prvemu delu je polni naslov: Kava idi Osmanije. Eseri chamei Mehmed Fuad ve Ahmed Dževdet ili Pravila otomanskoga jezika spisal Mehmed Fuad i Ahmed Dževdet, iz turskoga jezika preveo a stranom preradio i koristnimi spisi nadpunio J. D. 8°. str. 248. — Leto in kraj tiska nista zaznamenovana. Ta morebiti edino turško-bosanska slovnica je posvečena presvitlemu in prečastnemu gosp. Angelu Kraljević-u, mostarsko-duvanjskemu škofu. Taistega moža ljubezen do hercegovskega naroda in njegovo neumorno

Digitized by Google

delovanje za napredek in vedno večjo izomiko katoličanov in katoličank po Bosni in Hercegovini je nagnila prelagatelja, da se je lotil prestave in da je tako ustregel živi želji in resnični potrebi mnogobrojnih kristijanov. Treba opomniti, da je bila svoje dni v Mostaru šola, v kateri so se krščanski mladenči podučevali v otomanskem jeziku, da so bili kesneje sposobni kako višjo častno službo doseči. Prelagatelj sicer resni, da se je močno in mučno trudil, ne le golih besed prevajati nego tudi mozeg in jedro jezika prenašati; vendar sam priznava odkrito, da se mu preloga ni posebno dobro obnesla — zato jo stavlja pod krilo prislovici: Si non laudes, parce censuris quaeso.

Iz lastne skušnje smem in moram izreči, da ni prav lehko, s pomočjo te slovnice se seznaniti s turškim jezikom. Nekaj je kriva nejasna razvrstitva slovniškega gradiva, nekaj prepovršna prestava, a naj več nedomišljivo slabi tisek turških črk. Pojedine so skažene, preveč zavihane, z drugimi neločljivo spojene. Naj sitnejša je pak ta nezgoda, da one pike, ki so v arabščini in vsled tega tudi v turščini za pomembo posameznih črk odločilne in merodajne, da one pike, pravim, deloma manjkajo, tako da ne znaš in ne zveš, ali stoji tu b, p, t ali s. Vrhu tega so cele besede in celi stavki in odstavki zamazani, nedoločno tiskani. Ko zlagaš drobne črkice v besede in besede v stavke in stavke v odstavke, lehko bi si oko spehnil, tako ga moraš napenjati in prenapenjati. Vendar delo je hvale vredno, ker je te vrste edino in je drugim sličnim spisom nadelovalo in gladilo težavno pot.

Druga knjiga v cirilici pisana ima ime: Istorija srbskega naroda napisao A. Majkov.

Digitized by Google

(Iz njegove knjige: Istorija Srbskoga jezika v zvezi s istoriju naroda. Moskva 1857). Prilog srpskih novina za 1858 godinu. U Beogradu u državnoj štampariji 1858, 8°. str. 517. — Knjigi je pridjan zemljepis stare srbske zemlje in so dodane podobe nekaterih srbskih kraljev in knezov n. pr.: Štefana Nemanje I., Štefana Prvovenčanega, svetega Save prvega srbskega nadškofa, Štefana Dušana Silnega (prvega cara srbskega) Nemanje IX., Uroša V. Nemanje X. (drugega in poslednjega cara srbskega), kneza Lazara, Štefana Dragutina Nemanje VI., Milutina Štefana Uroša II. Nemanje VII, Štefana Uroša III. Dečanskega Nemanje VIII., Štefana Radoslava Nemanje III., Štefana Vladislava Nemanje IV. in Štefana Uroša I. Velikega Nemanje V.

V knjigi se nahajajo tri kritično pisane zgodovinske razprave o Srbiji, Bosni in o Dubrovniku, in zalegajo 358 stranij. Za njimi sledé trije dodatki: I. Ustanak srbski v letih 1804, 1806 in 1809 — opisan v deveterih narodnih pesnih; II. Letopis hercegovački 1851 do 1857, kakor ga je zložil jeromah Petar Prokopij Čokorilo, efimer Mostarske cerkve; in III. smrt Smail Age Čengić-a, pesen Ivana Mažuranić-a. Zgodovinski oddelek ni prav pisan sine ira et studio. Na mah spozna čitatelj, da je pisatelja vodilo geslo „Srbadija sve i svuda i u svemu“. Taisto pristransko načelo je zapeljalo zgodopisca na stezo, kjer vidi le srbsko slavo, srbsko moč, srbsko preslavno kraljestvo. Rimokatolicizmu očita in smelo očita, da je on zakrivil propad srbskega in bosanskega kraljevstva, katero poslednje pak ni bilo drugo nego le nadaljevanje prvega. Na korist srbski sijajnosti in slavnosti za časa kraljev in cesarjev krajša in zmanjšuje pisatelj ostalim jugo-

Digitized by Google

slovanskim deželam mogočnost in veljavnost kakor n. pr. Bosni, ki je bila bojda zmirom odvisna od srbske oblasti in milosti.

Vsega priznanja pa in vse pohvale je vreden trud, ki ga je pisatelj na to obračal, da pokaže, kako se je državni život razvijal v nekdanjih jugoslovanskih samostalnih kraljevstvih, kako se je razcvel in kako je zopet ovehnil. Za konečno propast navaja raznotere vzroke kakor večstoletno kruto robstvo. Le-te preiskave so vsakako prav zanimljive in prav podučljive.

Torej te dve dragoceni knjigi sem si bil z nepremalim trudom oskrbel za poduk in kratek čas v dolgih zimskih večerih od leta 1878. na leto 1879., ko sem bival v prelepi kuli Ali Paše Čengić-a, ki stoji na bregu hudourne Miljacke skoro v sredi in srci čarobnega polja Sarajevskega. Res! pičla je bila ta hrana a za to tem slastneja in slajša za ukaželno in žejno dušo.

Toda kdo bi se hotel čuditi literarni revščini bosanskega in hercegovskega naroda, ako premišljuje žalostne tamošnje okolnosti. Sarajevo, mesto mnogo tisoč in tisoč prebivalcev, ni imelo niti ednega pravega knjigotržca za časa stambulskega vladarstva. Šolske knjige, druzih pa bilo ni, so prodavali le dotični učitelji, se ve, z dovoljenjem visoke otomanske vlade. Tiskarni ste bili le dve frančiškanska v Mostaru in vladna v Sarajevu najbrž počenši od leta 1866. Tega leta je bila v Sarajevski tiskarni tiskana prva knjižica pod naslovom: Naravoučenje o čoveku i njegovi dužnostima. Od Gjura Jovanovića. — Takisto je pričel v bosanski prestolnici izhajati tednik „Bosna“ v turškem in srbskem jeziku. Prečital

Digitized by Google

sem par številk, katere do danes hranim, a tako malovrednih člankov še morebiti nisem nikdar našel tiskanih. Poleg tega se je tu tiskal „Sarajevski Cvjetnik“, ki pa z Bosno vred ni dolgo životaril. Sarajlije niso imeli resnobne potrebe za časnikarsko zabavo, za slovstveni duševni napredek. Leta 1869. je bil v deželo poslan „Prvi bosansko-srpski kaledar“, v osmerki na 58 straneh. Pri dohodu avstrijske vojske je prevzela tiskarno avstrijska vlada ter jela izdajati „Bosansko-Hercegovačke novine“. Lista urednik in tiskarne ravnatelj g. Abel Lukšič, ki je — da mimogrede omenim — izdal „Topographisches Lexicon Bosnien's“, tožil mi je obilokrat, da živa duša ne popraša za kako knjigo, da še nijeden muhamedan niti hriščan ni došel v tiskarno, da kupi knjigo, si naroči časopis ali da priredi bodi kar kolí za tisek, dasiravno je pretekel že peti mesec, odkar deluje Sarajevska tiskarna, popravljena in dopolnjena od nove vlade. Dvomiti ni, da bode treba še dolgo čakati, predno se bodo muhamedanski in hriščanski Bošnjaki pobrinili za domače slovstvo in njega potrebiti napredek. Dal mili Bože! da se zgodi še o pravem a ne o prepoznem času.

Če bodo domačini roke križema držali, prehiteli je bodo — deželi na preveliko škodo — denarja želni tujci in pravi veri sovražni inostranci. Že pričetkom leta 1878. se je vgnjezdil v stolnem mestu protestant, agent biblijskega društva, z namenom, da prodava po hišah ali celó za Bog plačaj! podeljuje protestantske prestave svetega pisma. Drzni možicelj je bil tudi med ranjene in bolne vojake razdelil obilo tega protipostavnega, škodljivega berila. Milovanja vredni Bošnjaki! v otomanskem, v nemškem, v italijanskem in še v kacem drugem ne-

Digitized by Google

razumljivem jeziku se njim hoče ponujati duševna hrana, samó le ne v domačem, blagoglasnem bosanskem narečji — nesrečni srečniki!

Toda dosta je toževanje in tarnanja, dovoljno je opisana nočna, žalostna stran bosanskega slovstva, ogledimo si tudi njegovo dnevno, veselo plat.

Starejša doba.

Kolikor je ohranjenih starih spomenikov, ohranili so njih in ubranili gotovega pogina; in kolikor se je dalo pri tako bridkih razmerah novega obelodaniti, spisali in razglasili so skoro izjemno katoliški duhovni, mnogozaslužni bratje frančiškani, katerih red je bil prav zgodaj po svojem obstanku menda nekako okolo 1260. leta utemeljen v Bosni in v Hercegovini. Marljivi franovci so pod tujimi imeni pisali knjige in članke za razne znanstvene in leposlovne liste. Tudi v prvem letniku „Bosansko-Hercegovačkih novin“ je mnogokoji spis in dopis sestavljen od tega ali onega za dobro reč vnetega redovnika. Tako je n. pr. takratni Sarajevski sedaj Žepški župnik fra Jako Marić vestno ter istinito

Digitized by Google

in pregledno opisal — pod naslovom: Što je kriv — strahovito Sarajevsko buno in rabuko neposredno pred obleganjem in zasedenjem nesrečnega mesta po cesarskih vojakih.

Frančiškanski red šteje od najdavnejših dob obilo blagih mož, ki so ljubili in gojili domačo književnost. Katoliški sinovi sv. Frančiška Asiškega so vedno nedosegljivo nadkrilovali pravoslavne ali bolje krivoslavne grčkoiztočne popove kako v moralnih načelih tako v vsesplošni izoliki. Franjevci so imeli in imajo po večjih samostanih (kakor so p. Sutiska, Fojnica, Kreševo, Gučja gora pri Travniku) latinske šole za odgojo in poduk mladih naslednikov. Kadar dijaki te nauke z vrlim vspehom dovršijo, pošljejo njih predstojniki v bogoslovske šole v Djakovo, v Zagreb, v Strigon, celó v Rim, v Feraro, v Milan ali kamo drugam, kjer se navzemó krepkega cerkvenega duha in napojé ljubezni do vstrajnega, neprenehljivega delovanja. Sreča je hotela, da so frančiškani nekoliko več svobode uživali nego hriščanski duhovni — svobode, ki je datirala že iz prvih časov turškega nasilstva. Izprosil je namreč leta 1463. provincijal Angel Zvizdovič od sultana Fati Mehmeda II. precej zdatne privilegije. Dotično potrjilno pismo ali carski ferman se še danes prav skrbno shranjuje v Fojniškem namastiru. Pogumni provincijal je imel dovolj hrabro srce, da stopi v sultanov tabor pri Milodraži, kateri pohod je sultana tako iznenadil, da je prošniku izročil naslednji čudni odlok:

„Jaz, ki sem sultan Muhamed kan, dajem do znanja vsem in vsakemu posebič, kako se je moja milost in moja ljubezen gledé bosanskih menihov, posestnikov tega carskega fer-

Digitized by Google

mana, pokazala. Jaz sem zapovedal, da njih ne sme nikdo vznemirjati ali motiti in siliti v njihove cerkve. Jaz zaukazujem, da smejo mirno v mojem carstvu ostati, svobodni in prosti biti in po svojej vrnitvi brez strahu v mojem kraljestvu živeti in prebivati v svojih cerkvah. Niti moja carska oseba ne moji ministri ali kdo drug mojih ljudi in mojih narodov ne sme njih preganjati, nadlegovati ali mučiti, bodi njihovo osebo, bodi njihova posestva in cerkve. Ako hoté iz inostranskih dežel katero osebo seboj pripeljati, mora njim vselej dovoljeno biti. Prav zato sem je jaz s svojim carskim fermanom pomilostil — in jaz slovesno prisežem in se zaklejem pri velikem bogu, pri velikem proroku, pri 12.400 prorokih in pri sablji, katero nosim, da ne sme nihčer tem poveljem nasproti ravnati, dokler so ti menihi mojim zakonom in mojej službi pokorni.“

Iz tega mnogoveljavnega pisma so izvirale še druge koristne privilegije in milosti, vsled katerih so se frančiškani zamogli prosteje gibati nego razkolniški svečeniki; vendar so tudi prvi pretrpeli mnogo, premnogo muk in tug. Resnico poje neka pesen:

„Da Balie naj gore progone
Redovnike, otce pak duhovne,
Koji take muke pritrpiše,
Da se i nemože mislit više:
Jedni biše na ražnju pečeni,
Drugi pako na peke sječeni.
Njeki bježeć silu, pohiboše,
U vodi se oni potopiše.
Jedne Turci na kolac nabiše,
Druge pako na mihe zguliše.
Jošter mnogi biše istobani,

Digitized by Google

Po terbuhu mnogi izšibani.
Jedni pak nemilo povezani,
Bosonogi po snigu tirani.
Njeki od njih biše probodeni,
I na misto odmah ubijeni.
Druge strašne rane dopadoše,
Privelike muke zadadoše;
Najviše jih v tavnici biše
U njoj mnogo suzah ter proliše
O premili i predragi Bože,
Tko to ikad priboliti može!"

(Razgovor, koga vile ilirkinje imadoše u promalitje godine 1835. U Karlovcu. Tiskom Ivana Nep. Prettnera, str. 27.)

Tekom skoro pol tisoč let je bilo mnogo slavnih samostanov porušenih, od katerih je samo za Bosno še 19 imen ohranjenih, druga pa so pozabljena na vseh vekov veke.

Ogromih zaslug frančiškanskega reda za razvitek in napredek literature ni lehko dostojno in povoljno oceniti. To betvo prosvete, ki jo danes v Bosni najdeš, prinesel in okovaril je omenjeni meniški red. (Bosna s Hercegovino vred nima skoraj druzih književnikov kakor brate frančiškane.) Zgodovina bosanskega slovstva je jasna in preglasna apologija katoliške cerkve, da ona nikakor ne nasprotuje omiki narodni, ampak da le vsestranski podpira pravo oliko, da ona ko skrbi, kakor skrbi, za večno srečo, tudi že pospešuje in utemeljuje začasni blagor vsakega naroda in narodiča, v katerem le prodere do zmage in prevage. Da! kakor podrugod tako so tudi v Bosni in v Hercegovini katoliški duhovni pričeli in z vsemi silami nadaljevali in negovali narodno književ-

Digitized by Google

nost. Da je, kakor je, povedala bodo imena slavitih mož, ki so bili iz bosanskega naroda in so pisali za bosanski narod.

V naslednih vrsticah pa naj nihče ne išče popolnega imenika bosanskih in hercegovinskih pisateljev, ne, tega ne sme pričakovati. Tukaj naj naznanim le par imen, kakor sem njih po različnih knjigah tu pa tam srečal in zabeležil; samó o nekaterih novejših literatih hočem natančnejše životopise podati ukaželjnim čitateljem.

Naj starejši pisatelji so se pri spisovanji slovstvenih del posluževali bukvice ali stare bosanske cirilice, kakor jo imenujejo. Njihova slovstvena dela so bila navadno v Benetkah, v Jakinu ali v Rimu tiskana.

Matija Divković.

Najstarejši in najboljši pisatelj, ki je rabil bukvico, je bil Matija Divković, rodom Bošnjak iz sela Jelašaka. Umrl je leta 1631. kot predstojnik nekega frančiškanskega kloštra v Bosni. Spisal je mnogo knjig, ki so doživele po več izdaj in ki glasno oznanujejo njegovo globoko učenost in jekleno marljivost. So pa te-le:

1) Nauk karstijanski za narod slovinski. V Benetkah 1565, 8°. str. 305. Druga izdaja je bila leta 1611. oskrbljena, tretja l. 1616. in četrta l. 1631.

2) Sto čudesa aliti znamenja blažene i slavne bogorodnice i divice Marije. Iz dijačkega (latinskega) jezika v jezik slovinski prevedena. V Benetkah 1611, 8°. str. 71.

Digitized by Google

3) Beside svarhu evandjelia nedeljnieh prieko svega godišta, koje besjede iz razlikijeh diačkieh knjigâ privede i izpisa i složi bogoljubni bogoslovac fra M. D. V Benetkah 1611 in zopet 1708, 4°. str. 1008.

4) Plač blažene Divice Marije verši Abramove verši sv. Kate s drugima pjesmama i naukom krstjanskim. V Benetkah 1631, 16°. str. 400; drugič l. 1698. in tretjič l. 1723.

5) Nauk Karstijanski s mnoziem stvari duhovniemi i velebogoljubniemi, koji nauk od Ledezmona i Belarmina nauka u jedno stisnu i složi bogoljubni itd. V Benetkah 1565, 8°. str. 305. Druge izdaje v letih 1611, 1616, 1668, 1683, 1698, 1707, 1723 in 1738.

6) Život svete Katarine složen u versi slovima slovinskoga jezika a prenešen slovima latinskima u isti jezik od Dr. Antuna Gladilić-a. V Benetkah 1709, 16°. str. 65. — Iz naslova gre sklepati, da je Divković o slavi sv. Katarine pesen zložil v slavenskem jeziku in Gladilić jo je preložil na latinski jezik.

Izpovem že na tem mestu, da sem zajemal podatke o biografiji in bibliografiji najstarejših pisateljev sosebno iz dveh knjig: Bibliografia hrvatska. Dio prvi tiskane knjige. Uredio Ivan Kukuljević Saksinski. U Zagrebu. Brzotiskom Drag. Albrechta 1860, 8°. str. 233. — Paul Jos. Šafařik's, Geschichte der südslavischen Literatur. Herausgegeben vom Josef Jireček. II. Illirisches und kroatisches Schriftthum. Prag 1865, 8°. str. V + 382. Druge vire hočem o dani priliki navesti.

Digitized by Google

Pavao Posilović.

Drugi plemeniti mož, ki je v bukvici pisal za bosanski narod, je Pavao Posilović, doma iz Glamoča, frančiškan bosanske provincije, kesneje od leta 1642. do leta 1664. škof v Skardoni, mestu dalmatinskem.

Sad njegovega slovstvenega delovanja ste dve knjigi:

1) Nasladjenje duhovno, koji želi dobro živiti po tom toga dobro umriti; ovde uči se način pomoći bolestnika umiriti, takodjer utišiti i ponukovati osudjene na smart od pravde. Jedan kristijanin kako ima se izpoviditi i svoju dušu po razlogu izkušati i pristupiti k izpovedniku, jošče mnoge molitve i salme i ostale stvari veoma potrebite jednomu pravomu karstijaninu govoriti i znati, sastavljene i iztumačene. V Benetkah 1639, 8°. str. 106; in znovič 1682, 8°. str. 205.

2) Cviet od kriposti duhovni' i tilesnie' prikoristan svakomu virnomu karstianinu, koji ga šti češto. Izvadjen iz jezika latinskoga (od Danta Aligiera) u jezik ilirički aliti slovinski; i mnoge druge stvari nadodate. V Benetkah 1647, 16°. str. 250; in potem v letih 1701., 1712 in 1756.

Stjepan Markovac.

Tretji trudoljubivi književnik bosanski je Stjepan Markovac ali Margitić, s priimkom Jajčanin od mesta Jajca, kjer je bil rojen. Rodo-doljubni menih je spisal za svoje rojake ta le dela:

Digitized by Google

1) Izpoved karstijanska i nauk znati se pravo izpovjedati, urešena s mnogimi stvarima duhovnim i prilikam, izvadjeno iz razlikih knjigah latinskih. V Benetkah 1071, 16°. str. 285; in nato 1704, 1707 in 1788. Leta 1799. je bila knjiga z latinskimi črkami tiskana v Benetkah in leta 1842. v Spljetu v dvanajsterki na 325 straneh.

2) Fala od sveti aliti govorenja od svetkovina zabileženi priko godišta. Takodjer govorenja svarhu evangelia u sve nedilje priko godišta, iztomačeno iz razlikih knjiga latinskih i složeno v jezik ilirički V Benetkah 1708, 4°. str. 296; in 1778.

3) Molitvenik, narečen u Bosni „Stjepanuša". V Benetkah leta?

4) Propovjedi. V Benetkah 1705 ali pa 1708.

Ivan Bandulović.

Ko še gredoč omenim Stiepana Matijević-a iz Tuzle, ki je v bukvici sestavil neko cerkveno knjigo, prestopim k površnemu opisu onih bosansko-hercegovskih književnikov, ki so se v svojih spisih posluževali latinice. Naj zaslužnejši bi bili naslednji.

Ivan Bandulović, Škopljanin, doma iz Škoplja v Bosni. Živel je deloma v Bosni in se deloma mudil v Srbiji, a povsodi je z besedo in s peresom in z uzornim vzgledom zagovarjal rimo-katoliško vero nasproti nespravljivim inovercem. Domačinom je oskrbel in zapustil: Pištole i evangelija priko svega godišta, novo iztomačena po razlogu missala dvora rimskoga od svieh pomanjkanijah, koliko

Digitized by Google

moguče bieše, koja dosad nebiahu, očištena i sa svimi, koja dosad v slovinski jezik manjkahu, s velikom pomujom iztomačena i vierno prinešena s noviema svetcima. Pristupiše k njim mnogi blagoslovi, red krštenja in kalendar pape Gargura s tabulom blagdanih pomičljivih i s tabulom, v kojoj čini miena meseca. V Benetkah l. 1613. Ta prekoristna knjiga, ki je več ko pol stoletja dobro služila katolikom v poduk, dočakala je razven prve še devet drugih izdaj in te v letih 1626, 1639, 1640, 1665, 1682, 1699, 1718, 1739 in 1773.

Ivan Ančić.

Ivan Ančić ali Anić, rojen v Lipi blizo Duvna v Bosni. Posloval je naj prvo kot priprosti redovnik v svojej domovini in potem je župnikoval v Belemgradu, prestolnem mestu vedno vznemirovane Srbije. Složil je več knjig kakor

1) Knjige prve. Vrata nebeska i život vični. V Jakinu ali Ankoni 1678, 4°. str. XVI+240.

2) Knjige druge. Dio četvarti. V Jakinu istega leta 1678., 4°. str. XVI+240.

3) Svitlost karščanska in nasladjenje duhovno. V Jakinu l. 1679. Prvi del šteje XXXIII+208 in drugi del XXXII+272 stranij.

4) Ogledalo misničko. V Jakinu 1681, 8°. str. 192. Zbral je tudi: Thesaurum indulgentiarum, ki pa je ostal rokopis.

Digitized by Google

Lovro Sitović.

Lovro Sitović, nazvan Ljubuški od rojstvenega kraja Ljubuške, bil je sin poturčenega Hercegovinca, pa se je pokristijanil ter posvetil redovniškemu stanu. Pripisuje se mu:

1) Piesan od pakla navlastito od paklenoga ognja, tamnosti in vičnosti, koju iz sv. pisma staroga i novega zakona u harvatski jezik i pivanje složi. V Benetkah 1727, 8°. str. 74.

2) Gramatica Latino-illyrica. V Benetkah 1713, 8°. str. 266; drugič 1742 in tretjič 1781.

3) Nauk karstijanski — dalnjega naslova ni bilo moči najti v virih, ki so mi došli pred oči.

Marijan Lekušić.

Marijan Lekušić rodom iz Mostara, glavnega grada puste Hercegovine. Poleg dušnopastirskih poslov je našel še čas, da je napisal:

Bogoljubna razmišljenja otajstva odkupljenja čouječanskog. Prve izdaje leta nisem vtegnil zaslediti, druga je bila priredjena v Benetkah 1730, 8°. str. 164.

Jerolim Filipović.

Zarad svoje korenite učenosti in vsestranske izobraženosti je na glasu o. Jerolim Filipović, rojen v Rami, ki je večkrat opravljal

Digitized by Google

težavno službo provincijala bosanskega in je umrl nekako po 1769. letu. Plod njegove neprenehljive delavnosti je:

1) Put Križa. Izdan v Budimu 1730, 12°. str. 106.

2) Pripovidanje duhovno nauka karstianskoga u razlika govorjenja razdeljeno. Skupno delo obseza 3 knjige, ki so izišle v Benetkah prva 1750, 4°. str. 584; druga 1759, 4°. str. 451; in tretja 1765, 4°. str. 397.

3) Piesme duhovne. V Benetkah l. 1759.

In 4) Beside III. časti. V Benetkah leta 1765.

Marko Dobretić.

Marko Dobretić ali Jezerčić, doma v Dobretići, je bil leta 1757. kustos ali varuh bosanske provincije, od leta 1758. do leta 1762. provincijal. Zatim je postal škof eretrijanski in vikar apostolski v Bosni, katero častno službo je opravljal od leta 1773. noter do svoje smrti l. 1784. Neminljiv spomenik mu je v knjigi:

Kratko skupljenje ćudoredne iliti moralne bogoslovice svarhu 7 katoličanske cerkve sakramentah iz sv. pisma, iz sv. saborah itd. za občenu službu parokah ili župnikah naroda slovinskega pomljivo složena. V Jakinu 1782, 4°. str. XII + 589.

Digitized by Google

Filip Lastrić.

Naj glasovitejši in naj veljavnejši bosanski pisatelj stare dobe bode pater Filip Lastrić rojen leta 1700. v Očeviji, majhnem bosanskem selu. Od tod njegovo navadno ime Philippus ab Ochievia — Filip iz Očevije. Od l. 1741. do l. 1745. je bil kustos in minister bosanske provincije. Slavijo in hvalijo ga kot pridnega dušnega pastirja, gorečega govornika in spretnega ter uglednega pisatelja v slavenskem in latinskem jeziku. Svojim perom je podpiral tudi inostranne literate kakor n. pr. Danila Farlata (S. J. 1690 — 1773), kateremu je opisal slavno Bosno za njegovo učenemu svetu dobro poznato latinsko delo „Illyricum sacrum“. Prelep venec je spletel iz raznih knjig in knjižic in ga podaril ljubljenemu narodu.

1) Koristan nauk i način dilovati molitvu od pameti. V Benetkah 1742, 8°. str. 12.

2) Testimonium bilabiumes seu sermones panegyrico-dogmatico-morales pro solemnitatibus D. Sabbaoth latine et illyrice elaborati. V Benetkah 1755, 4°. str. 542; drugič 1766.

3) Kratek način činiti put križa. V Rimu 1758, 12°. str. 53.

4) Iztumačenje nauka karstjanskoga kapelanom i missionarom bosanskim rasdiljeno u 4 diela. V Benetkah 1765, 8°. str. 406 in potem l. 1796.

5) Nediljnik dvostruk t. j. po dva govorenja za svaku nedilju priko godine. V Benetkah 1766, 4°. str. 16 + 440.

6) Svetnjak t. j. govorenja svetkovine. V Benetkah 1766, 4°. str. 280.

Digitized by Google

7) Za popise življenja in slovstvenih del hercegovskih in bosanskih pisateljev je neprecenljive važnosti Lastrić-evo delo: Epitome vetustatum Bosnensis provinciae seu brevissimum compendium historico — chronologicum de antiquitate variisque suis vicissitudinibus et consistentia usque ad haec tempora. Locupletata in hac nova editione nonnullis editionibus multoque pluribus locupletanda fuisset, ni carentia monimentorum ob rationes in prologo indicandas, cassum reddidisset omne studium. Congesta et compilata a P. Philippo ab Ochievia, provincialatu functo. V Benetkah 1762, str. 134. Ta zgodovinski spis je sicer suhoparen ali je jako znamenit zato, ker je te vrste prvi poskus rojenega Bošnjaka za revno in zapuščeno domovino. V kratkem je bila prva izdaja razprodana in druga je v Jakinu 1779 ugledala beli dan. V petega poglavja peti točki najdeš zapisnik bosanskih pisateljev — Catalogus scriptorum Bosnensis provinciae — ki so dali svoja književna dela v tisek. Iz tega vira zajemajo navadno bibliografi svoje naj glavnejše slovstvene podatke o starejših bosansko-hercegovskih književnikih.

Tu naj zabeležim velevažno opombo, katero sem bral v rokopisu: „Jedan prinesak k književnom kretanju u Bosni“, ki ga hrani vlč. g. Franc Danko, vojaški duhoven v Mariboru, opombo namreč, da je neki Ivan Tomašić, „manji brat“, dovršil v nekem bosanskem samostanu „Kratku dogodivštinu kraljevine Hervatske“ v latinskem jeziku, ki se nahaja kot manuskript v domači knjižnici knjeza Auersperga v Ljubljani.

Digitized by Google

Grgo Iliić.

Fra Grgo Iliić iz Vareša, frančiškan, od leta 1796. škof ruspenski in vikar apostolski Bosne noter do leta 1813., v katerem ga je smrt pokosila, je spisal:

1) Kratko nadometnutje u knjižice „Od' uza me" — to jest 14 razlikih ravnih in kratkih govorenjah. V Benetkah 1796, 8°. str. 108.

2) Borgia Aleksandra arcibiskúpa i bana Feramskoga. Varhu kraljevstva Marijina govorenja prevedena od Grgura iz Vareša. V Dubrovniku 1799, 8°. str. 140. Pridodan je: Način pribogoljubni za štovati prisveto uznešenje Marijino na nebo. V Dubrovniku leta 1799., 8°. str. 8.

3) Epistolae pastorales cum aliis nonnullis literis circularibus. V Padovi 1809, 8°. str. 46. Latinski in slavenski.

Avgustin Miletić.

Iliićev koadjutor od leta 1803. je bil o. Avgušt in Miletić iz Fojnice, a l. 1813. je postal škof Davlijanski in apostolski namestnik za Bosno, za Hercegovino in turško Posavino. Njegov plodni trud na slovstvenem polji oznanujejo ti-le spisi:

1) Početak slovstva, napomena i kratko raztumačenje stvarih potribitih i nauka karstjanskoga. V Spljetu 1815, 8°. str. 184; in drugič l. 1822.

Digitized by Google

2) Iztumačenje stvari potribitih nauka Karstjanskoga za uvižbanje dice i čeljadi priprostite u deržavi bosanskoj. V Rimu 1828, 8°. str. 858.

3) Naredbe i uprave biskupah namestnikah apostolskih prošastih i sadašnjega, koje su dužni imat pred očima i često napominjat puku katoličanskomu u dnevu zabilježene svi poštovani župniki i njihovi pomočnici po svima župama bosanskoga vikarijata apostolskoga. V Spljetu 1828, 8°. str. 132.

Stipan Marijanović.

O. Stipan Marijanović iz Lipnice, je bil od leta 1835. do leta 1847. provincijal za Hercegovino in Bosno. Za njegove dobe je bil hercegovski vikarijat ločen od bosanskega. Bil je iskren prijatelj modroslovnih študij. Rojakom je zapustil:

1) Institutiones grammaticae latinae, idiomate illirico propositae. V Spljetu 1822, 8°. str. 277.

2) Bukvar latinskih in iliričkih slovah. V Budimu 1835, 8°. str. 40.

Ambrož Matić.

Frančiškan Ambrož Matić, umrši leta 1856., je sestavil za šolarje:

1) Račun za prvu i drugu godinu školsku. V Oseku 1827, 8°. str. 116.

Digitized by Google

2) Knjižica ručna s upravam koristnim i uvižbanjem lasnim za mladiče latinski jezik učeče. V Oseku 1832. 8°. str. 170.

Sploh so očetje franjevci za svoje šole prav pridno spisovali naučne knjige. Bile pak so tudi katoliške šole mnogo boljše od šol muhamedanskih in grško iztočnih. V Mostaru sem našel v ljudski šoli pod vodstvom hercegovskih redovnikov še te-le šolske knjige:

1) Slovinski bukvar za nauk djece hercegovačke.

2) Pravopis za nižje učione katoličke u Hercegovini. In

3) Račun za prvu in drugu godinu.

Rafo Barišić.

Pater Rafo Barišić, iz Očevije v iztočnej Bosni, škof azotski in namestnik apostolski od leta 1842. do leta 1854., je zložil:

Pašu duhovnu iliti način vješt slišati sv. misu. — Prestava iz italijanskega in latinskega. V Rimu 1842, 12°. str. 439.

Leta 1840. je v Rimu znovič izdal velevredno delo Bandulić-evo: Pištole in evandjelia itd.

Mihovil Cuić.

Mihovil Cuić, frančiškan iz Duvna, je zapustil v rokopisu:

Život Jsusa Karsta po Kalmetu iz tal. priokrenuto. — Leta 1848. je bil koristni spis v

Digitized by Google

Spletu tiskan po naporu veleslavnega Frana Ivana Jukića, o katerem hočem spodaj obširneje govoriti.

Stjepan Matievič.

O. Stjepan Matievič, nazvan Solinjanin, ker je bil rojen v Solinu v današnjej Tuzli, je šest let kaplanoval v Sarajevu ter je nad osemnajst let delal in se trudil po raznih krajih siromašne Bosne, da razširja in vkrepi besedo božjo med svojimi rojaki (okolo l. 1830).

Gjuro Križanić.

Spomena vreden je tudi bosanski anaharsis Gjuro Križanić, Bošnjak iz okraja Dubice, Ozlja in Ribnika med Kupo in Uno v turškej Hrvatski. Rodil se je leta 1617. Ko dovrši svoje bogoslovske študije v Zagrebu, v Beči in v Boloniji, preseli se v Rim leta 1650. Tukaj se v grškem kolegiji sv. Anastazija dobro nauči grškega jezika in se seznani z bizantinsko literaturo. Nameroval je, zbrati vsa dela tako imenovanih shizmatikov, pisateljev proti dogmam papeštva. Plod tega truda je več latinskih del, vzlasti „občna biblioteka shizmatikov“. Leta 1656. zapusti Rim in obišče druga evropska mesta kakor Carigrad, kjer se še natančneje spoprijatelji s grško književnostjo. Leta 1658. dospe na Dunaj in se tamo ruskemu poslaniku ponudi, naj mu oskrbi primerno službo v Rusiji. Res odide tje leta 1659., a sreča mu ni bila sosebno ugodna. Dne 20. januvarja leta 1661. je bil v dalno Sibirijo prognan in je moral 16 let v prognanstvu preživeti — pa ne, da bi bil

Digitized by Google

izgubil krepkovoljnega duha, ker je prav tačas spisal svoja naj imenitnejša dela, izmed katerih naj bode omenjena slovanska slovnica, izdana v Tobolskem 1665 pod naslovom „Grammatično izkazanie“. Živel je v Tobolskem še leta 1675. Ne dolgo potem je bil od carja pomiloščen, da se je smel zopet vrniti v Moskvo. O vseh drugih njegovih nezgodah in o njegovi smrti manjka zanesljivih poročil. — (Prim. Jurij Križanič. Životopisna in literaturna črtica. Po Kostomarovi spisal J. Steklasa. Letopis Mat. slov. za leto 1880., str. 98 — 121.)

Toma Babić.

Predno završim te kratke črtice o starejši dobi bosanskega slovstva, naj še omenim o. Tome Babić-a, ki je bil v Velimu v Bosni rojen in je umrl l. 1721. Spisal je: Cvit razlika mirisa duhovnega. — Prve in druge izdaje kraja in časa nisem zvedel; tretja je izišla 1759 v Benetkah; četrta 1839 v Dubrovniku; peta 1849 v Zadru in zadnja 1851 v Dubrovniku.

Spisi naštetih pisateljev so domala vsi cerkvenega, bogoslovnega zapopadka, namenjeni kat. dušnim pastirjem in pobožnemu, vernemu ljudstvu. Kakor pri ostalih slovanskih narodih je tudi pri Bošnjakih in Hercegovcih domača literatura počela s cerkvenim slovstvom. Kodar se razširja nauk božji, se zajedno seje tudi seme duševne prosvete.

Digitized by Google

Novejša doba.

Odkar je slavljeni Ivan Jukić stopil v kolo Gajevo, poprijeli so se hercegovski in bosanski pisatelji tudi drugih slovstvenih predmetov ne izključno le bogoslovskih. Z Jukićem začenja nova doba za bosansko slovstvo. Ta slaviti mož je bil iskren in neupogljiv zagovornik krščanskih Bošnjakov za vladarstva Omera Paše, ki je leta 1850. zatrl ustajo bosankih plemičev. Vendar neustrašljivo zagovarjanje ubogih rojakov in rojakinj je blagemu možu naklonilo hudih nadlog in bridkih. Nekega ranega jutra je bil po sili ugrabljen in kakor tolovaj odgnan v Salonik, od tod pak v Carigrad, od koder se je smel še le vsled posredovanja avstrijske vlade po prestanih obilnih težavah vrniti v mileno domovino. Predno pa ponudim dobrovoljnim čitateljem natančnejše poročilo o tem velezaslužnem frančiškanu, naj narišem kratek životopis drugega literata, ki je sicer sin Bosne, a ni v Bosni pisateljeval.

Sima Milutinović.

Sima Milutinović je bil rojen v Sarajevu dne 3. (nekateri pišejo 5.) oktobra l. 1791. Oče Milutin Simovič je bil trgovec v rečenem mestu in je imel z ženo Angelijo, hčerjo Jovana Srdanovića Bajon, edinega sinka Simeona. Ne-

Digitized by Google

varna kuga prežene roditelje iz Sarajeva v Gradačac, odtod v Zemun in slednjič v Beligrad. Tukaj je bil desetletni Sima v šolo poslan; a že prvi dan je bil tepen „za bresposlicu“, da je želel raji umreti, nego še enkrat ono šolo obiskati. Na to je bil v Segedinu v poduk izročen nekemu Damijanu Alargić-u, ki pa ni milejše ravnal s talentiranim dečkom. Vendar je ostal dve leti pri njem in druge dve leti na segedinski gymnaziji. Od leta 1805. je študiral v Karlovci. Toda iz petega razreda je bil brez spričevala izgnan radi mladostne razposajenosti. Povrnil se je v Zemun, kjer je našel dobrega učitelja, pravega prijatelja. Želel je, da postane trgovec, vendar je stopil v službo pisarja v senatorski pisarni beligradski okolo l. 1806. in je tukaj prebil do leta 1813. Medtém je sukal tudi sabljo za svobodo in blagor svoje nove domovine. Ko je pal Beligrad, potegnil je Milutinović z drugimi pajdaši v Avstrijo in je potoval črez Budopešt v Beč, odtod v Trst in Dalmacijo, v Boko kotorsko in v Bosno k svojemu krstnemu botru Stojanu Despotović-u. Kadar so se Srbi ohrabrili in vzdignili pod vodstvom Miloša Obrenović-a, vrnil se je Sima v Beligrad in je prevzel pri beligradskem vladiki službo pisarja. A kmalu je popustil službo in mesto, ker je bil zapleten v zaroto proti Turkom, pa je zopet v Užici pisaril nekemu slaboglasnemu grku Danilu Fanarijotu, kateri je bil naj prvlje duhoven, zatim pandur in konečno vladika v Užici ali v Šabci. Danilo je podpiral Turke in Sima ni mogel dolgo časa, kakor je hotel, pobegniti; naposled vendar prekorači Drino ter životari v bližini samostana Radovašnice, dok ni končan s Turci bîti boj. Od tamo potuje na Vlaško ali v Valahijo, da poišče svoje drage stariše; ali oče mu je bil že

Digitized by Google

odišel v Besarabijo. Nejevoljen se poda Milutinovič v Vidin, kjer je primoran prevzeti službo vrtnarsko pri nekem turčinu. Jeseni leta 1816. prespoznajo ga natančneje ondašnji kristijani in ga izvolijo učitelja svojim otrokom. Spomladi l. 1817. so ga silili nekoji krivi prijatelji v zaroto, a ni privolil; pač pa je vso stvar naznanil knezu Milošu, ki se mu je toplo zahvalil. Meseca septembra taistega leta je bil v Vidinu nenadama vjet in zaprt z onimi vred, ki so ga hoteli v zaroto zaplesti. Sima je veziru vse odkritosrčno razodel. Vezir je zahteval pismo Miloš-evo, a Sima je trdil, da ga je pognal v stranišče. Bil je hudo mučen, da bi izpovedal drugače, a ostal je pri besedi in vezir je ukazal, da se pismo išče na zaznamenovanem prostoru, kjer je bilo v resnici najdeno. Odkrito vedenje Simino je starega vezira tako razveselilo, da ga je imenoval naj poštenejšega in pravičnejšega človeka, ki ga je videl v 30 letih svojega vezirovanja, in da mu je podaril več rumenjakov. Po srečno prestanih mnogobrojnih nezgodah se je leta 1818. vrnil Sima v Srbijo in je stopil v Belemgradu v službo pri Miloševem bratu Efremu. Leta 1819. odide v Besarabijo, kjer najde v svojo veliko radost ljubljene stariše, ki so mislili, da je sinko že zdavna pod hladno zemljo. Ondukaj je dobival pičlo podporo od ruskega cesarja in je zložil „Serbijanko“ in še druge pesni. Napotil se je celó na Nemško v Lipsijo, ter se tamo seznanil s korifeji nemške literature kakor s Herder-om, Krug-om, Grimm-om, Uhland-om, Gerhardom, katerega umoslovna predavanja je delj časa poslušal, z Amalijo Talvy in starim Göthe-jem. Neki bogat trgovec iz Odese je Simi daroval toliko denarja, da je ta zamogel v Lipsiji izdati:

Digitized by Google

Serbianka Simeonom Milutinović-em Sarajliom sočinjena, u Lipsku u knjigopeč. Breitkopfa i Hertela 1826, 18°. str. 150; II. zvez. str. 191; III. svez. str. 186; in IV. zvez. str. 189. — Srbijanka je zbirka liriško-epiških, zgodovinsko resničnih spevov o bojih srbskih pod Karadjordjem in Milošem Obrenovićem (od leta 1804. do l. 1815). Dalje je obelodanil v Lipsiji:

Pjesnice, stare, nove, prevedene, sočinjene S. M. S. v Lipsku 1826, 12°. str. 96.

Leta 1827. zapusti Milutinović Lipsko in potuje črez Prago, Dunaj in Budopešt v Zemun, hoteč se podati v Srbijo; vendar po nemilih in neljubih dogodjajih zadržan, krene ravnim potom v Črnogoro, kjer ga metropolit Petranović prav prijazno sprejme. V tem času je dal na svetlo: Zorica. V Budimu 1817, 8°. str. 32.

Medtem ko se je mudil pri Črnogorcih, uredil je bogato zbirko črnogorskih in hercegovskih pesen, ki so bile l. 1837. tiskane v Lipsiji. Vrhu tega je še spisal: dramo o smrti Karagjorgja; historijo Črne gore, novo historijo Srbije; trojebratstvo in trojesestarstvo; hajduk Veljko in še par drugih manjih del. Jezik je v vseh spisih krepek, narodnega duha poln, originalen, gladek in lepoglasen pa pravilen.

Na leto 1831. se vrne Sima s Črnegore v Beligrad in postane redarski komisar. Umrl je leta 1847. v veliki revščini.

(Primeri: Paul Jos. Šafařik's Geschichte etc. III. Das serbische Schriftthum. II. Abtheilung. Prag 1865. pag. 347 sqq. — Danica horvatska, slavonska i dalmatinska 1848 broj 5, str. 20, članek: Harvati o smarti Sime Milutinovića Sarajlije. — Godišnjica Nikole Ču-

Digitized by Google

pić-a. Godina druga 1878 u beogradskoj državnoj štampariji. 8°. str. 280. Članek: Sima Milutinović, Sarajlija, pesnik srpski (1791—1847) od Svetislava Bulović a. — In Bosansko-Hercegovačke novine 1879, štev. 46 — 48. Podlistek.)

Pavao Karano-Tvrtković.

Poleg Sime Milutinovića še bodi izmed hriščanskih Bošnjakov kot pisatelj omenjen Pavao Karano-Tvrtković s Tvrtković brda, grško-iztočni svečenik v Bosni. Zbral je stare zgodovinske spomenike ter njih izdal v Belemgradu leta 1840. pod imenom:

Srpski spomenici ili stare risovulje, diplome, povelje i snošenia bosanski, srpski, hercegovački, dalmatinski i dubrovački kraljeva, carova i banova I. dio. — Ovo delo je prevažno, ker se nahaja v njem prva zbirka s cirilico pisanih listin bosanskih vladarjev od Kulinove listine iz leta 1189. do leta 1463. Iz te obilne zbirke so skrbno zajemali poročila o bosanski historiji razni zgodopisci tuji in domači kakor p. Rus A. Majkov, Hrvat Ivan Kukuljević, Bošnjak Ivan Jukić. (Primeri: Povest Bosne do propasti kraljestva. Napisao ju po prvih izvorih V. Klaić. U Zagrebu troškom piščevim a tiskom đioničke tiskare. 1882, 8°. str. 352. Vest o rečeni zbirki stoji na strani 10.)

Ivan Fr. Jukić.

S tem velemožem je nova zora prisvitala narodnemu slovstvu bosanskemu. Ivan Jukić je bil sin Jožefa Jukić-a in njegove žene Klare,

Digitized by Google

rojen l. 1818. v Banjiluki, glavnem mestu turške Hrvatske. Oče je bil zlatar. Po Bosni še onokrat ni bilo dobro urejenih krščanskih šol. Kdor je želel, da se mu otrok šola, moral ga je poslati v inostransko šolo ali pa v frančiškansk samostan, kamor so se fantiči sicer radi sprejemali a le tisti, ki so imeli resnobno voljo se posvetiti redovniškemu stanu. Bil je tako tudi mladi Ivan pripeljan v davnoslavni samostan Fojniški, v kojem so očetje franovci podučevali dečke v raznih predmetih — v jezicih, v zgodovini, v slovstvu. Jukić se je marljivo učil, da je smel že leta 1833. storiti slovesne obljube. Dokončavši samostanske šole bil je odposlan v Zagreb na višje šole. Tukaj se je seznanil s preroditeljem ilirske književnosti z doktorom Ljudovitom Gajem in odslej je ostal njegov zvesti prijatelj, navdušeni pomočnik in sotrudnik v negovanji narodne prosvete. Leta 1851. se vrne v domovino in ne dolgo potem odide v Dubrovnik — v te jugoslovanske Athene. Tu preuči slovstvena dela nekdanjih slovečih pisateljev dubrovaških. Povrativši se v Bosno jame poleg druzih dušnopastirskih dolžnosti poslovati v domači književnosti Ustanovil je v Varcaru narodno šolo, v katerej je več let vspešno podučeval. Razven tega je zbiral, kakor zbira bučela sok s cvetljic, da ga predela v sladko strd, narodne pesni, pripovedke, poslovice in starinske reči, važne za domačo zgodovino. Od nabranih pesen so bile nekatere tiskane v zbirki, ki je bila po njegovi smrti izdana. Pod tujim imenom Slavoljub je spisal obilo izvrstnih člankov za različne novine in časopise. Tako je na primer podpiral, ako sem dobro podučen, Petranovićev srbsko-dalmatinski magazin v tečajih 1841 — 1850. Istotako je dopisoval v „Kolo, Članci

Digitized by Google

za literaturu, umetnost i narodni život. Izdavaoci D. Rakovac, St. Vraz, L. Vukotinović. V Zagrebu.“ — Mnogo hvalevrednih člankov in učenih spisov, ki so potekli iz Iukičevega pridnega in spretnega peresa, najdeš v raznih letnikih „Danice ilirske“. Tako postavim: „Topografičko opisanje Bosne“ v letniku 1842 na strani 46—50; „Putovanje iz Dubrovnika preko Hercegovine v Fojnicu“ na straneh 69—71, 73 in 74. Zanimljivi zgodovinski sestavek: „Starodavnosti bosanske“ je Danica ponatisnila iz srbskega lista. V Danici 1844 na str. 4 je od Jukića „književna vest“, v kojej naznanja, da je izdal prvo novim pravopisom v Dalmaciji tiskano knjigo: „Piesme raslike na poštenje Božje, B. D. M. i sviuh Svetih — od o. Vice Vicića, Fojničana sostavljene godine 1785.

V Danici 1847 v brojih 18 — 21 najdeš: Geografično-statistično opisanje kneževine srbske; v broji 22: Hristijani u Dalmaciji i njihova književnost. Vseh letnikov Danice nisem dobil v roko, zato ne morem dognati, je li Jukić še kaj več za ta list napisal — pa mnogo več menda ne bode.

S prijatelji, mu naj udanejšimi, je osnoval izdavanje „Prijatelja bosanskega“; a le dva zvezka sta izišla pod njegovim uredništvom. Tretji že dovršen je ostal rokopis, ker je urednika pokosila nepreprosljiva smrt. Tu naj sledé vsi večji spisi, s katerimi je Jukić obogatil domače slovstvo in ki so bili duhovni kruh ukaželjnemu in gladnemu narodu.

1) Početak pismenstva i napomene nauka krstjanskog. V Zagrebu leta 1848.

2) Bosanski prijatelj. L. 1850. je izišel prvi zvezek, posvečen biskopu Strossmayeru;

Digitized by Google

drugi l. 1853., posvečen muširu i saraskeru Omeru Paši. Oba v Zagrebu v tiskarni Dr. Ljud. Gaja. (Tretji zvezek je izdala Matica ilirska l. 1861. in četrti zvezek je izdal l. 1871. neimenovan rodoljub v Zagrebu.)

3) Zemljepis in Povjestnica Bosne. V Zagrebu 1850, 8°. str. 164.

V. Klaić piše o tem delu: „Kao što se Jukićev zemljepis odlikuje s tim, što je sastavljen od muža, koji je sam triezan i izobražen samo ono pobilježio, što je ili sam vidio ili od vjerodostojnih ljudi čuo, tako se i njegova poviest Bosne ponajviše uzdiže nad sve dosadanje radnje s toga, što je prvi izdašno upotrebio mnogobrojne spomenike zbirke Karano-Tvrtkovićeve“ (l. c. str. 10). Marsikoji pisatelj je svoje podatke o bosanski geografiji in historiji povzel — sem ter tam doslovno povzel — iz te mično pisane knjige.

4) Slavodobitnica Omer paši prikazana miesto svih kristjanah u Bosni. V Zagrebu 1852.

5) Život otca Čuića. V Spljetu. Leto ni naznanjeno.

6) Bogoljubni način mnogo koristan slišati sv. misu s drugim različitim molitvama na hvalu i slavu božju a korist duhovnu bogoljubnog krstjanina. V Zagrebu 1855, 8°. str. 46.

7) Izdal je pesni Vice Vicića, rojenega Fojničana (* 1734 † 1796), pod naslovom:

Pisme raslike na poštenje božje i B. D. Marie. — V Spljetu 1844, 8°. str. 96. — Knjiga, ki je bila prva novim pravopisom v Dalmaciji tiskana, obseza 40 pesen za razne praznike, složene v divnem, gladkodonečem jeziku.

Digitized by Google

8) Po smrti Iukićevi so bile v deželo poslane: Narodne piesme bosanske i hercegovačke. Skupio Ivan Franjo Iukić, Banjolučanin i Ljubomir Hercegovac, izdao o. Filip Kunić Kuprješanin. Prvi zvezak pjesme junačke. U Osieku 1858. Tiskom c. k. pov. tiskare Lehmana i Drugara. 8°. str. XVI + 620. O tej dragoceni knjigi hočem še pozneje par besed spregovoriti.

Kakor je iz dosedanjih poročil razvidno, trudil se je Ivan Jukić mnogo, morebiti več, nego so mu dopuščale nemile okolnosti. Kdor želi vestno in vredno oceniti Jukića, mora gledati na odnošaje vremena, v katerem je deloval ta velecenjeni mož. Tudi nad njim so se vresničile svetopisemske besede: Nikdo ne more biti prorok v lastni domovini. Kakor že gori rečeno je bil Jukić leta 1850. prognan iz Bosne, in se je moral v Carigradu pred sultanom zagovarjati. Tamo je pretrpel obilnih, silnih muk. Iz Konstantinopola je potoval v Rim, kjer je bil imenovan članom učenega društva dei Quiriti. Naposled je našel varno zatišje in potrebni odmor pri blagodušnem podporniku vseh Bošnjakov trpinov pri prevzvišenem vladiki Josipu Juraju Strossmayeru, koji jugoslovanski mecenat je tolažil in podpiral vžaljenega in potrtega pisatelja do smrti, ki je dohitela blagega moža leta 1857. v Beči, kamor je bil šel ljubega zdravja iskat. Kosti plemenitega rodoljuba počivajo na Dunajskem Marksovem pokopališči vštric grobov, ki zakrivajo ostanke marsikaterega slovanskega učenjaka.

Iskreni mu prijatelj in vrli sorojak fra Grgo Martić je zložil v pokojnika slavo in za „večni spomen“ elegijo, žalno pesen v pravem in prvotnem pomenu te besede. Tiskana je v

Digitized by Google

poprej spominjani zbirki narodnih pesen, nabranih po večem od Jukića. Rek je pesnik povzel iz Horaca:

Multis ille bonis flebilis occidit;
Dignum laude virum Musa vetat mori.

Rad nerad priznam, da še nisem bral tako mozeg in kosti pretresajoče žalostinke. Pesnik je svojo globoko žalost po goreče ljubljenem, umrlem pobratimu izrazil in vpodobil na razne, prav živo do srca segajoče načine. Krasno opisuje strašno burjo, ki je baje nastala na dan prijateljeve smrti. Žarno solnce je nehalo sijati, zakrivši svoj obraz v temne oblake, ki so pali od neba do zemlje in pričeli dežiti — a ne roso rosovito nego točo grozovito. Vihar je pušil, da je gore rušil. Potok Vrbas je bučal niz ravne doline in seboj valjal drevje in kamenje. Vsakdo živih se je poplašil v svojej grešni duši, kaj da hoče biti.

Bože mili! čuda nevidjena!
Nevidjena, ne pripoviedjena!

Nekdo cikne iz oblakov, kakor ljuta guja v precipu — to je bila pregorkinja vila, ki je tugovala za svojim pobratimom, da se je daleč na okrog razlegal žalovanja glas.

„Ajme! meni do Boga miloga.
Jao! kobni v godini dane.
Ajme! žarko na nebu sunašce.
Jao! moje zelene dubrave.
Ajme! moje po gorama druge.
Jao! moja kola i siela.
Ajme! mladi po dolinah momci,
Jao! biele što čuvate ovce.
Smrkni dane, neogranuo mi.
Stani žarko, neogrijalo, sunce.

Digitized by Google

Ječte gore, ne zelenile ga.
Ne cvitaj smilje i bosilje.
Moje drage ne igrajte druge;
Razverzite i vesela siela.
Ne pievajte ćobani mladjahni;
Zaturite diple i svirale,
Zaduhnite gusle i tambure.
— — — — — — —
Nežuborte bistri potočici.
Neromonte pievalići tići.
Poslušajte, ako bora znate,
Koji mi se dogodiše jadi".

Na to milobno prošnjo vse utihne ter omolkne in užaljena vila jame tožiti, kako je negovala in varovala svojega ljubega pobratima od zibeljke do poznih let. Podarila mu je um in pamet, učenost in domovinsko ljubezen, da je vse oživljal in vse k občudovanju silil.

„Što je mlado, čaroliom čara,
Što je staro, milo razgovara;
Što je mrtvo, domislicom budi,
Što je živo, i štuje i ljubi. —
Ljuto kune nemariku travu,
Gorki pelin i korovlje ternje,
Štono niče v tom zavičaju.
U nesretnom tomu vilajetu;
Gdie nemari svojin za svojega,
Od pelina usta mu nemila,
Od ternjine i srce mu terne."
— — — — — — —

Blagotni mož je tako zaslul s svojim bistroumom in plodonosnim delovanjem, da so ga daleč na okrog slavile slavenske pokrajine.

„Slavonia, Lika i Kerbava,
Zagreb grade. gniezdo sokolovo;

Digitized by Google

I Dubrovnik, vilinska kolievka.
Od svuda ga dično pozdravljajo,
Kano vriedna falu i poštuju.“

Vendar žal! to ni trajalo dolgo. Gde je sreča, tu je i nesreča. Bile so vile, ki so slavljencu zavidale slavo, posebno zlobosija starka, ki človeku seje nesrečo po potih in stezah, da mu niso ravne in varne.

„Oj sudbino! ne bilo ti traga.
Sad ukažeš tvoje zlatno lice,
Sad se opet huljaš kriomice.
Sada digneš pod nebo junaka,
Sad ga hitaš u dno mrkla mraka.
Jednoga mamiš, a drugoga daviš;
Jedno zidaš a drugo ukidaš.“

Ta pogubna zlobosija je pouzročila tudi pregorkinji vili nedopovedljivo nesrečo, vsled katere njej morebiti ne bodo nikoli več zacelile srčne rane. Ona prosi milo solnce, da naznani „sirotinju ljutu“

„I svom bratu, sjajnomu miesecu
I sestrici zviezdi danici;
Nek se stuži od mog žalovanja,
Nek izhodi mutna i kervava
Da po nebu ni zrake ne dava,
Da ne lista ni gora ni trava.
Dok ja mojih neotrunim suzah.
Dokle smrtnih neizvidam ranah —
Čini mi se, preboliet njih neću“....

Kedo bode v prihodnje slavil vile in njihove družice, stare junake, viteze jake, Krajšnike in hrabre Bošnjake? Pa da si domišlja zlobna vila, da je popolnem uničila prijatelja, vara se in vara se močno. Pokvarila mu je sicer teló, a pravega kvara ni napravila dragemu drugu neumrlemu.

Digitized by Google

„Hrabar vitez za smrt i neznade.
Njegova su diela nekajana;
I njegovi dani neplakani.....
On živi sretno bez kraja viekove.“

Da mu je ime sijajno in ponosno v domovini in v narodu, skrbeti hoče posestrima vila. Zato veleva družicam vilam, ki so doslej molčale, da častè in slavè pokojnega ljubljenca.

„Vijte vience, pletite kitice,
Davorite plačne poskočnice:
Sabirajte viečnu spomenicu.....
A vila herli preko Romanije,
Preko Save i tihe Dunave
Do onoga Beča kamenoga,
Gdie no leže nemili grobovi,
Ko u polju bieli labudovi.“

Tamkaj na Dunajskem grobišči hoče pasti na hladno zemljo in toplimi solzami škropiti svojega ranjkega druga, pa mu nasaditi zá zglavjem in znožjem cvetja, ki ne vene in se ne vsuši. Da pa njegova slavna dela ne bodo pozabljena, prositi hoče tuje dobrotnike, da mu povzdignejo marmornat spomenik z zlatim napisom:

„Slavin bio, slavu zaslužio
Svoj rod dušom i tielom ljubio.“

Ko dovršijo vile svojo milo tožbo, žaluje v Krajini staro in mlado; pred vsem pa plače zapuščena mati Jukićeva. Da

„Usnu Ivo sanom viekovitim!
Ah! kod nas mu osta spominanje.
Jesmo dužni bratjo! da rečemo
Za poslednje njemu oproštenje:
Ah Jukiću! pokoj duhu Tvomu

Digitized by Google

U rajskomu dvoru blaženomu;
A tielu ti lahka zemlja bila!“

Rahločutni pesnik končuje svojo genljivo nagrobnico:

„Rasla jela i širila grane,
Grane daše hlada ugodnoga,
Liepu cvietju, rosu plodonosu.
Vihar puhnu, skerši jelu vitu,
Jelici se osušiše grane.
Nesta hlada, a rosa odpada.
Nit več diši niti kom miriši“.

Jukićevi nasledniki.

Ivan Jukić pa ni le sam obdeloval pustega polja domače književnosti, on je tudi druge sorojake in sobrate budil in k delu priganjal. In mož, ki je imel lastnosti dveh žlahtnih kamenov — onim, ki so ga preganjali, je bil dijamant, in ki so ga ljubili, je bil magnet, kateri skrivnostno ná-se poteguje robo železno — ta velevredni mož, pravim, je res našel mnogo vrlih pomočnikov sodelavcev in uzornega mojstra vrednih posnemovalcev. Njih prozaiška in pesniška dela so večinama še v rokopisih, ali pak so tiskana brez imen in pod izmišljenimi, tujimi imeni. Predno natenko opišem življenje

Digitized by Google

in delovanje naj izvrstnejšega bosanskega književnika naj novejše dobe, hočem navesti imena — se ve vsled pomanjkanja zanesljivih virov le samó imena, gola imena — druzih manj plodovitih istodobnih literatov. Naj več njih je udarjalo na „gusle javorove“.

Marijan Šunjić.

O. Marijan Šunjić — frančiškan, od od leta 1847. do leta 1851. provincijal, pozneje od l. 1854. škof Panadenski in apostolski namestnik za Bosno noter do leta 1861. — je obelodanil knjigi:

1) Jelačkinja. V Zagrebu pri doktoru Ljud. Gaji.

2) Razgovor vile njemkinje in slavjanke. V Zagrebu pri Županu. — Natančnejših opazek o teh delih nisem mogel pri naj bolji volji zvedeti.

Martin Nedić.

O. Martin Nedić iz Tolise, frančiškan, od l. 1854.—1857. provincijal bosanske provincije, je zložil več pesniških del in sicer:

1) Prigovor izmedj vilâ. V Karlovci pri J. N. Prettneru l. 1840. Tako vsaj Ivan Kukuljević Saksinski poroča v svojej že gori citirani bibliografiji hrvatski. Če je tako, bode ta izdaja druga: kajti polni naslov knjigi, ki sem jo v rokah imel, zvoni: Razgovor, koga vile ilirkinje imadoshe u promalitje godine 1835. U

Digitized by Google

Karlovcu, tiskom Ivanna Nep. Prettnera. 8°. str. 31. — Delce je posvečeno: „priuzvishenoj, prisvitloj, krasnoj i plemenitoj gospodi i svemu ostalomu, prislavnomu i priglasnomu Narodu Ilirskom svakojake, plemenite kriposti, osobito pako svoje starinstvo ljubechemu za vikovičju uspomenu krotkim i umiljatím särdcem Vila Bosanska prikaza“. Nate čitatelji prijatelji! kratek zapopadek te naj čistejšo domovinsko ljubezen dihajoče pesni.

Vila Primorka vabi na veselje vse svoje posestrime Ilirkinje.

„Još nebiše zabilila zora,
Primorkinja side ukraj mora.
Sideć pisme ona piva nove,
Posestrime na veselje zove:
Veselmo se, Posestrime mile
Svekolike Ilirkinje vile.“

In posestrime dojdejo do dvora Vile Primorkinje, da napravijo splošno veselo godovanje. Stopijo v kolo pa igrajo in pevajo vsaksebi. Tudi pobratima Apolona povabè, da njim v goste dojde in lice razveseli. On začuje glas in takoj dospe z zelene gore. Vile ga prijateljski pozdravijo in lepo pogostijo — in nato vzeme „pobro“ tamburico in „pjeva pisme vsake verste.“

„U pismana spominja junake,
A pristrašne one vilenjake:
Ljutog zmaja Kastriotić Bana,
Slavio se do sodnjega dana.
Za njim pako Sibinjanin Luka,
Koi biše svima Turcim zamka.
I njegova sina Matijaša,
Koi biše njekod dika naša.
Još Sekulu silnoga viteza

Digitized by Google

I Nikola Zrinovića kneza.
Bjesnu silu Relju Bošnjanina,
Ljutu guju Ivu Senjanina,
Glasovitog Marka Kraljevića
I junaka Miloš Obilića.
Još spominja on Kulina Bana
I privedrog Košarić Stipana.
Glasovitog vojvodu Hervoju,
Koi vazda snažan bi na boju."

Pa kakor bi trenil, preneha pevec Apolon svoje popevke in postane žalostnega in pobitega obraza. Vile se prestrašijo in poprašajo pobratima za vzrok in on veli:

„Vidim vile, da se veselite,
Niti više išta vi želite,
A Bosanku nitko ne spominja.
Nitko veli: gdi je Bosankinja?"

Pa vila Bosankinja znajoč, da se posestrime veselé in videč, da se ona ne more ž njimi zniti in ž njimi zajedno radovati spne se na visoko, skalnato steno in tamo sedeča bridko žaluje ter gorke solze preliva radi hudega robstva, katero jej je polomilo in pobesilo krila, da ne more v višave vzleteti; zato končuje:

„Il ti dakle nebo prolomi se;
Il ti černa zemljo razpukni se,
Ter mene jednoč vi poždrite,
Da ne živim više, učinite.
Na taj ću se način utišiti,
Jerbo neću tod robinja biti."

Za to tožbo o lastni nesreči sledi tožba o mukah in tugah bedne Bosne.

„Gdi su Bosno! tvoji vitezovi,
Vedri kralji, bani in knezovi?

Digitized by Google

Kam gospoda i gospodiči?
Gdi s' toliki priglasni plemeniči?
Gdi gradovi sivi sokolovi,
Gdil' varoši bili labudovi?
Uživanja gdi su? gdi je dika?
Koj imade pria četir' vika.
Kad će sreča, Bosno! teb' osvanit'?
Kad ćeš turski jaram s'vrata jamit'?"

Vila dalje spominja, da je pred 500 leti bila Ogerska pod Turkom, tudi Slavonija — a te deželi je rešil blagi cesar Leopold tujega službovanja. Pa tudi Dalmacija in Hrvatska in Srbija so njega dni zdihovale pod tujimi gospodari, a danes imajo lastne poglavare.

„Ali ti Bosno! kako jednoč pade
Pod turčina tako i ostade;
I zar ostati ćeš na vik vika?
Ej! žalosti moja prevelika.
Jao! mene Vili tužnoj jao!
Na uvik će biti meni žao!
— — — — — — —
Ah! ah! gdi si ti Kuline bane!
Gdil privedri Herceže Stipane,
Svitle krune Tvertko i Dabiša?
Vas spominjuč tugami je viša.
Sjajni misec Kristiću Ostoja!
Gorka mi je uspomena tvoja!
Žarko sunce Jablanović Stipo!
Vi biaste narešenje lipo
Cile Bosne i Hercegovine,
Plemenite naše didovine!
Da bi od vas koji sad ostao,
Porušeno Bosnu razgledao:
Znadem, da bi odmah proplakao:
Iz sveg gerla podviknuo jao!
To toli je Bosne slavne stanje,

Digitized by Google

Tako li je u njoj pribivanje?
— — — — — — —
Proklet bijo Care Muhamede,
Koji Bosnu u žalost uvede.
I prokleta bila tvoja ruka,
Koja uzrok posta mojih mukâ.
Pogubivši Bosanskoga kralja
Tomašević imenom Stipana."

Na to skuša vila Sremska utolažiti Bosankinjo s tem, da slavi naravsko lepoto divne Bosne. Vsaj ima visoke planine in široke doline, goste loge in gore polne železa in bakra, srebra in zlata; pa ima lepa polja, ki rodé naj lepšo pšenico, ima velike reke, pa toplice in kiselice; bogata mesta in drugo dragoceno blago.

„Pristan dakle Bosankinjo tužit',
Nemoj više slavnu Bosnu ružit'."

Vendar ta pohvala sremske vile še Bosankinjo huje užalosti, da znovič grozne solze lije in dalje plače:

„Što je korist imat lipe dare,
A služiti slipe gospodare?
Kakvi jesu krvoloki turci
Gorji nego ikakvi ajduci".....

Potem našteva na dolgo in široko vsa zločinstva, učinjena Bošnjakom od Turkov — zločinstva prezlobna in prestrahovita. Le-ti spev je po mojej dozdevi naj bolji odlomek cele mile pesni, katera končuje z otožnim vzdihom vile Bosankinje:

„Ja ću kukat kano kukavica,
A privračat kano lastavica.
Suze ronit kano udovica,
I nabrajat kano sirotica.

Digitized by Google

Dokle bude biti ovi kamen,
Na kom sidim — makar uvik — Amen.“

2) O. Nedić je dalje zložil: Pjesma caru Franji Josipu g. 1852.

3) Pjevanje presv. g. Marijanu Šunjić-u, biskupu panadenskomu. V Oseku pri Divaldu l. 1855.

4) Pjesma Nj. Veličanstvu Franji Josipu I. prigodom polaska kroz Hervatsku, Slavoniju i Krajinu. V Budimu 1852.

5) Poraz baša, a zavedenje nizama u Bosni. U šest pjevanja složio o. Martin Nedić, Tolišanin. (Tiskarna Mihaela Taiža u Pečuhu) 1884, str. 148 — To pesniško delo je velevredni pisatelj že pred mnogimi leti dovršil; vendar še le sedaj v sivi starosti (roj. 1810, mešnika posv. 1833) je toliko zmogel, da izda knjigo, ki je redke vrednosti, ker pojasnuje marsikatero še mračno perijodo novejše bosanske zgodovine.

Sicer pa je čestiti mož že od davna vrlo poznat v hrvatski knjigi. V arkivu za povest jugoslavensko (IV. tečaj, 1857) najdeš od njegovega peresa spisan zanimiv članek: „Starine bosanske“. (Prim. Zagrebški Vienac od 5 aprila 1884, br. 14. str. 225.)

6) Nedavno je blagi menih v 12 spevih opisal bogoljubno življenje svojega ranjkega prijatelja Fr. Marijana Šunjića, bivšega apostolskega vikara Bosne. Delo je izišlo v Djakovu in je posvečeno novemu škofu Marijanu Marković-u. (Glej: Correspondenz-Blatt für den kath. Clerus. Oester. dto. 5. Juni 1884, Nr. 11, pag. 24.)

Digitized by Google

Petar Bakula.

Škoda, da mi ni moči o marljivem patru Petru Bakuli druzih podatkov častitim čitateljem ponuditi nego vest, da je vrli frančiškan napisal:

1) Pisma svetoizkazna od ercegovačke redovničke čuvo — deržavi i namestništva apostolskoga izpivana po talianskomu prvoizdaju. V Dubrovniku po Fr. Mavtekinu 1853, 8°. str. 48.

2) Hercegovina za devetnest godinah Vezirovanja Hali Pašina. Spievao jedan Hercegovac. Čisti prihod od one pjesme namienjen je cerkvenim potrebštinam u Hercegovini. V Beči troškom Hervačanina 1863, 8°. str. VI+97.

Čestiti o. Šaravanja, župnik v davnoslavni Konjici, podaril mi je pri obiskovanji to delce in je trdil, da je knjižico spisal fra Petar Bakula, ki je leta 1874. umrl. Epiška pesen s predgovorom pesnika do čitatelja je razdeljena v štiri speve, ki opevajo žalostno dobo gospodovanja Hali Paše Rizvanbegovića. Začetek se glasi:

„Svetog Sabe vojvodino krasna,
Herceg-zemljo, moja tužna majko!
Kamo sreća, da radjala nisi,
Nego vazda neplodnicom bila:
Jerbo slavnih i ako si majka,
I nakazu ti porodi grubu.
U malome ali tvrdom gradu,
Baš u Stocu (on se razorio!)
Od zle krvi Rizvanbegovičah,
Od zla otca i gore matere,
Blizu svrhe prošastoga vieka,
Izleže se guja šarovita,
Halija joj ime postaviše“.....

Digitized by Google

3) Napósled je plemeniti menih spisal: O francuzkom i pruskom ratu godine 1870—1871. Pjesme oca Petra Bakule Franjevca Hercegovca.

Angjeo Kraljević.

Pobožni o. Angjeo Kraljević, frančiškan hercegovec, škof mostarsko-duvanjski, ki je leta 1879. o priliki škofijske vizitacije v Konjici umrl, dal je na svetlo:

1) Grammatica latino-illyrica. Romae 1863. Typis S. C. de propaganda fide.

2) Zabava duhovna za dicu školsku. Mostar 1874, str. 16+156. Za rek je izvolil bogoljubni pisatelj svetopisemske besede. „Fili omnibus diebus vitae tuae in mente habeto Deum et cave, ne aliquando peccato consentias". (Tob. 4, 6.)

Paskal Buconjić.

Kraljevićev naslednik na škofijskem stolu je velevredni o. Paskal Buconjić, ki je bil rojen l. 1834. v Drinovci v Hercegovini Leta 1846. se je posvetil meniškemu življenju, stopivši v dobroznani samostan „Široki brig". L. 1852. stori slovesne obljube in prejme samostansko, revno obleko; koj potem je bil na dalnje nauke odposlan v Feraro, kjer se je med vsemi frančiškani odlikoval v umoslovji. Po dovršenih študijah v Ferari l. 1858. je živo želel, da bi se smel vrniti v ljubljeno domovino v junaško Hercegovino. A predstojniki so ga poslali v srce in sredo krščanstva, v

Digitized by Google

večno mesto Rim, kjer ga doleti redka čast, da je bil sedem let učitelj v prvem frančiškanskem samostanu — Ara coeli na kapitolu. Ta isti čas so živeli v Rimu veleslavni hrvatski učenjaki, kakor Rački, Kržan, Stadler in drugi, s katerimi odličnimi Hrvati je o. Buconjič rad občeval in si tako širil obzorje znanosti in izkustva. Vsestranski izobražen in veleizkušen se vrne l. 1868. v svoj zavičaj, kjer je vresničeval in v življenje spravljal, česar se je poprej učil, kar je mislil in domislil. Vsako službo bodi župniško bodi provincijalsko je vestno in dostojno opravljal. Ko je leta 1875. svetli cesar avstrijski potoval po Dalmaciji, poklonil se je Nj. Veličanstvu tudi o. Buconjič z nekaterimi rodoljubi hercegovskimi in povabljen na obed, je izrekel zdravico, da gotovo nastopi doba, ko bode zgodovina Njegovo Veličanstvo slavila kot rešitelja in osvoboditelja Bosne in Hercerovine. Od tega časa je bil pater Paskal bôdeč trn v očeh osmanske vlade. Doživel in preživel je burnih časov. Ko je trebalo hude tuge hercegovinske raje naznaniti evropskim poslanikom, sestavil je bojda Buconjič:

1) Razpravo v italijanskem jeziku, ki je bila izročena zborovajočim poslancem evropskih velesil.

Po smrti o. Angela Kraljevića je bil Paskal Buconjič izbran in potrjen za škofa mostarsko-duvanjskega. Izdal je še tudi:

2) Govor, ki ga je imel v Rimu ob tisočletnici slovanskih apostolov sv. Cirila in sv. Metoda.

3) Pastirnica svećenstvu i vjernomu puku namjestničtva apostolskoga u Hercegovini. V Rimu tiskom sv. družbe za razširjevanje sv. vere. 8°. str. 23.

Digitized by Google

4) V rokopisu še neki hrani delo v pogovorih o izlamu.

Za obilne zasluge je že bil od našega cesarja odlikovan. Da je zdrav in krepek še obilo let! (Prim. „Vienac“ leta 1881., broj 33. str. 531—534).

Anton Knežević.

O. Anton Knežević je bil špiritual bosanskim klerikom v semenišči Djakovskem. Pozneje je postal župnik v Leskovci podkraj Varcara, kjer je še leta 1877. posloval (rojen je bil 1834 in za mešnika posvečen 1855).

Ako nisem krivo podučen, je domoljubni Knežević pisatelj knjigi z naslovom:

Krvava knjiga ili spomenik na 405 godinah poslije propasti slavnoga kraljestva bosanskoga. V Zagrebu l. 1869. — V tem delu podaja glavne poteze o strašnih mukah bosanskih kmetov trpinov. Bošnjak o. Franjo Nedić, moj nekdanji tovariš na Dunajskem vseučilišči, mi je pripovedal, da je Sarajevski valija ali guverner 400 zlatov obljubil onemu, ki izve ime pisatelja krvavi knjigi. Pridjal je o. Nedić — ako to knjigo čitaš, moraš se zjokati.

Ko se pisatelj spominja prošle slave in slavne prošlosti, toži n. pr.:

„Bosno, Bosno, domovino mila!
Tvoja slava u što ti se sbila?
Kamo tvoji bieli samostani,
Kamo li ti crkve, žertvenici?
O njih samo stari spomen kaže,
Da su žertva postali bjesnila.

Digitized by Google

Kamo njive, kamo vinogradi,
Kamo polja, kamo perivoji,
Kamo dvori i palače sjajne,
Kamo puti, kamo staze pravne?
Ništa nemaš, sve ti je propalo,
Sve pustošno u tebi postalo;
Jer se legu medjedi i vuci,
A još gori od njih — strašni turci".

Završuje pak bosanski Jeremija svojo žalostinko:

„Četir vieka i jedna godina,
Da je Bosnu pritisnula tmina.
Bože mili, što smo zagriešili?
Kad će oni srečni danci doći,
Te će naši težki jadi proći?
Bože, Bože! nitko uz nas nema;
Samo za te pomočnika znamo.
Daj milostiv, pruži ruku svoju,
Svomu puku digni težku muku;
Da te mogne slobodno slaviti,
Tvoju slavu v pjesme pjevati."

Iz svojega zapisnika ne morem v tem trenotku prav določno razsoditi, je li ta krvava knjiga edno in isto delo ali pak je posebič izišla knjiga, ki nosi načelni napis: Suze Bošnjaka nad grobnicom kralja svoga v Jajcu. Poslije 401 godine robstva njegova. —

Revež Bošnjak žaluje in vzdihuje po svojem najposlednjem kralji Stipanu Kristići, ki je v mestu Jajci, nekdanji metropoli bosanskega kraljestva, tako nesrečno in neusmiljeno bil umorjen od neznaboga Murata II. leta 1463. Solze, grozne solze preliva nad toliko nezgodo, ki je poplavila Bosno, nad neprenesljivim jarmom, pod katerim stoka že skoro pol tisočletja preljubljena domovina; opisuje in opeva ogromno

Digitized by Google

siromaštvo uboge, zapuščene raje. Ako ustrežem komu, naj sem postavim vrste, ki resnico pojó o borni bajti bornega seljaka Bošnjaka.

„Moja kuča, u kojoj stanujem
I u kojoj grozne suze lijem;
Kući jednoj zar da prilikuje,
Gdje stvor prosti treba da stanuje?
Na ledini tvrdoj načinjena,
Kaljudžinom crnom oblieplјena,
A ševarjem odosgor zastrta,
Da me brani od zloga vremena.
A unutra ni podnica nemam,
Što je izba, zato ni neznadem.
Za prozore šupljina mi služi,
Da mi sunce sjajnu zraku pruži,
Da prosvietli tu grobnicu mračnu,
Razveseli nejaku djetčicu.
Al sjever kar naglo zavija,
Te ledeni snieg unutra sbija.
Gladan, žedan, kad na odmor liežem
Brez prostirke i bez pokrivača,
Tvrda zemlja služi za postelju,
Za pokrivač ševar očadjeni.
Gunjac crni na glavu natučem,
Gole noge k ognjištu upečem,
Nebih l'tako noćcu prenočio.
Plačnu djetcu kako utješio —
Blago si Vam, vuci i medjedi
I ostala divljačna zvjeradi!
Vaša kuća bolja je od moje,
A vi u joj živite sgodnije.“

To je prava fotografija seljskih koč in bajt, onih lukenj in dupel, v katerih prebiva siromašni narod.

Ko izmed ostalih Jukićevih naslednikov še Frana Miličevića mimogredé ome-

Digitized by Google

nim, hočem v naslednjem obširneje opisati slovstveno delovanje naj veljavnejšega in naj plodnejšega vseh bosanskih književnikov tekočega stoletja, ki je veleslavni

Grgo Martić.

Po srečno dognani okupaciji Bosne in Hercegovine so naj imenitnejši možje iz teh pokrajin dohajali v avstrijsko prestolno metropolo — na Dunaj, da se poklonijo novemu vladarju in zahvalijo za blagodušno rešitvo iz dolgoletnega robstva. Eden teh poslancev je zanimal tudi višje kroge in mesto Beč — oblečen v revno haljo frančiškanskega reda, lepe ravne postave, bistrih sokolskih očij, čednih, resnomilih obraznih potez, s gostimi brkami pod nosom in s finim fesom na glavi — a široke prsi so mu ozaljšane s krasnimi križci in redovi — ta nenavadni mož je o. Grgo Martić ali fra Grgo, kakor ga zove in pozna ves bosanski in ves hercegovski narod.

Njegov životopis so razglasili razni listi o raznih prilikah in v raznih jezikih. Tako je p. „Dubrovački Slovinac“ v desetej številki leta 1878. prinesel njegovo dobro zadeto sliko in kratke črtice o njegovem literarnem poslovanji. Ako nisem neresnice za resnico zabeležil, storil je istotako „Vienac“ Zagrebški v 26. broji letnika 1879. Tudi Nemci se zanimajo za vrlega Bošnjaka korenjaka. Kratke životopisne vrstice o tem čudnem menihu so bile najti v ilustrovanem časopisu „Neue illustrirte Zeitung“ l. 1883; in iz tega lista je posnel precej dobro biografijo vrloznani list: „Alte und Neue Welt.

Digitized by Google

Illustr. kath. Familienblatt.“ Heft 13, 17. Jahrg. 1883, str. 391.

Martić je bil rojen dne 5. februvarija (ne 2., kakor se krivo piše) leta 1822. v Posušnji v Ljubulkanskem okraji v zgornej Hercegovini. Roditelji siromašni kmetje iz vasi Mehmedović so zapeljali dne 18. julija l. 1835. sposobnega sinka v Kreševo, samostan sive starosti in zgovinske važnosti, kjer je prebil prve šole ter bil dne 18. julija l. 1837. preoblečen. Črez leta dni je položil slovesne obljube v roke samostanskega predstojništva. Na to je študiral v Požegi v Slavoniji.

Leta 1839. je pričel modroslovske in bogoslovske študije v Zagrebu in dovršil je tiste leta 1844. v Stolnem Belemgradu. Mešnika so ga posvetili 14. januvarja 1845. Črez pet let potem je postal župnik v naj važnejšem mestu cele Bosne — v Sarajevu. Tukaj je preživel skoro naj nemirnejše čase novejše bosanske zgodovine — dobo Omera Paše Latas, hrvatskega odpadnika, ki je mučil ednako muhamedanske plemiče i kakor krščanske kmete. Sedem tisoč družin se je izselilo v naj hujšem mrazi na avstrijsko zemljo, da rešijo golo življenje. Med izseljenci je bil tudi Sarajevski župnik fra Grgo. Taistega časa je pal njegov prijatelj Franjo Jukić kot žrtva hinavskega prijateljstva Omera Pašinega. Le prav težko je utekel tudi Martić gotovemu poginu. Smel se je v Sarajevo povrniti še le pod poglavarom Hurdžidom Pašo. Za časa prognanstva se je mudil v Djakovu in v podunavskih pokrajinah. Po vrnitvi v ljubljeno župnijo se je počela za delavnega, trudoljubivega moža srečnejša doba. Utemeljil je kat. normalno šolo, katero je sam naj bolj podpiral materijelno in spirituelno. Zgodovino osnovane šole podaja napis nad vhodom v to šolo:

Digitized by Google

„Narodno katoličko učilište, zadušbinom svitloga cara Abdul Aziza, spomoćju sjajnih dvorovah katoličkih, mjestnih obštinah i rasnih dobročionicah, sagradio fra Grgo Martić župnik. Ljeta gosp. 1865.“

Njegove vsesplošne zasluge je pripoznala tudi otomanska vlada. Postal je svétnik in prisednik višjega vilajetskega svêta, v katerem je mnogo zla odvrnil od svojih zatiranih in teptanih rojakov. Okolo dvajset let je opravljal službo, pretežavno službo župnika v Sarajevu, katerega mesta prebivalci so večinama muhamedani ali pa pristaši odpadniške grškoiztočne cerkve, le prav pičlo število Sarajevčanov je verno udanih edinoizveličavni rimokatoliški cerkvi. Leta 1878. je bil izvoljen za varuha ali kustosa frančiškanskega reda v Bosni. Meseca decembra istega leta se je vdeležil poslaništva, ki se je poklonilo našemu svetlemu cesarju. Od avstrijske vlade je bil odlikovan z redom Franc-Jožefovim, kakor so že poprej trije redovi turške vlade kinčali njegove hrabre prsi. Martić je navdušen in odkritosrčen pristaš Avstrije in njene habsburške vladarske rodovine, kakor je izvestno pokazal pri dvakratni deputaciji na Dunaj l. 1878. in l. 1879. ob priliki srebrne poroke Nj. veličanstev cesarja in cesarice. Vendar s politiko v širjem pomenu se mož resnobni ne peča — on je ljubitelj in gojitelj mirnih muz. Častiti pater govori poleg svojega materinega jezika prav dobro latinski in italijanski, madjarski, nemški in francoski a za silo menda tudi turški. Pod imenom fra Grgo je poznan in čislan od vsakterega Bošnjaka in Hercegovca bodi kristijana bodi muhamedana. Pogostokrat sem slišal na lastno uho, kako so priprosti kmetje po Sarajevskem polji

Digitized by Google

hvalili paroka Grga, da je vedra in modra glava, da je ljubeznjiv in dobrotljiv, da umé više nego vsi sarajevski pisarji, da velja in premore toliko pri turcih, da še z vrvi lehko človeka reši. Ne dolgo po zasedenji Bosne se je podal v pokoj — bolje na nepokojno delo v kreševski samostan, kjer se v tihomirnej celici bavi s študijami, ki zadevajo domačo literaturo, posebno se ukvarja s pesništvom, ki je kos življenja njegovemu življenju.

Pa ogledimo si patra Martića kot duhovitega narodnega pisatelja Kar daje možu ne vsakdanjo veljavo in slavo, biti hoče to, da je on eden naj boljih jugoslavenskih epikov. V posnemanji narodni poezije nima vrstnika. Če je oče Homer mojster narodnega pesništva, je fra Grga Homerovič, piše slaviti slavista profesor Dr. V. Jagić. Manjkalo sicer ni ostrih sodnikov, ki so trdili, da Hrvatje in Srbje ali recimo Jugoslaveni niso imeli in nimajo v istini narodnega eposa. Osman Frana Gundulića (* 1588 † 1638) se baje ne sme prištevati povsem domačim epiškim umotvorom, ker je preveč po italijanski manêri zasukano delo. Osmanida ima italijanske oblike in italijanske besede in izraze. Tasso pa Ariosto sta bila pesniku predhodnika in uzornika. Popolnem neresnična ta misel ni. Bolje po domače je zapel glasoviti ban Ivan Mažuranić v izvrstnem eposu: Smrt Smajil Age Čengić-a. To dragoceno pesen (preloženo že na razne jezike kakor na slovenski od Jana Bilca, na češki od Kovař-a, na nemški od Kienberger-a in na italijanski jezik od profesora P. E. Dr. Bollà) prešinja sveži, narodni duh, lepotiči jo oni gladki in milo doneči hrvatski jezik, ki te srečuje v narodnih jugoslavenskih pesnih. Mažuranića

Digitized by Google

je posnemalo mnogo pesnikov; ki ga je dosegel in presegel, on je fra Grgo Martić — v svojem toliko slavljenem delu „Osvetnici“, ki obsega več zvezkov, v katerih opeva pesnik junaške čine raznih hajdukov in ljute boje Srbov in Črnogorcev s Turci. V teh spevih je našla revna raja svojega naj mogočnejšega zagovornika. Vse dolgoletne, bridke muke, katere je pretrpel bosansko-hercegovski narod in vso tugpolno bosanko zgodovino novejše dobe razkriva v teh pesnih globoko - in tankočuteči pisatelj. Vsem njegovim umotvorom podloga je bosanski život, in v tem naj bode mož sijajen vzgled in neprevarljiv uzor vsem onim. ki pišejo za narod.

Martić je začel leta 1840. pisati za „Srbski narodni list“, ki je izhajal pod vrednikom Pavlovićem v Budimu, ako se ne motim. Nato se je oglasil v Danici ilirski. Tako najdeš v Danici ilirski l. 1841. v peti številki: Pozdrav Danici — 24 kitic dolgo pesen s podpisom: Ljubomir Martić Ilir iz Hercegovine; v 37. številki: Zahvalnost pitomacah bosanskih Nj. Ekscelencii gospodinu gosp Knezu L. Nugentu, zapovedajučem generalu u Hrvatskoj — s podpisom: Ljubomir Martić, pitomac bosanski. Ta pesen je zložena v zahvalo za dobrote, katere je general Nugent skazal bosanski deželi.

Mimo tega je Grga pisaril tudi v „Kolo. Članci za literaturu, umetnost i narodni život Izdavaoci D. Rakovac, St. Vraz, L. Vukotinović. U Zagrebu. Tiskom K. P. Ilir. Narod. tisk. Dr. Ljud. Gaja“. V II. knjigi l. 1842. stoji na strani 14: „Plač Bosne“ od Ljubomira Hercegovca. Pesnik je vzel za rek — afflictiones nostrae intollerabiles — ter začenja:

Digitized by Google

„Sunce žarko, skrij se pod oblake!
Sinje more, razdri brege jake!
Sorite se, visoke planine!
Procvilite, prebiele stine!
Zapištite, sivi sokolovi!
Počarniti, beli labudovi!
Od jauka bednih tavničarah,
Hardnih ranah, karvavih handjarah".

V ostalih kiticah našteva obilne nadloge zapuščene raje in kliče na pomoč vso svobodno Evropo:

„Evropejski dvorovi preslavni!
Osobito Beču grade davni!
Utešitelj svakog, gnjezdo nade,
I na zemlji pokrovitelj pravde,
Milostni otac ubogoga,
Obslužitelj verni zvanja svoga!
I pogleda velemožnim okom
Robstva našeg polju po širokom,
Te se dušam smiluje nevinim,
Koje živu Bogu jošt jedinim
Da po gorah od gladi ne mremo,
I v vodu živi ne skačemo!!. . . .

Fra Grgo je razkrival mnogobrojne bede svojega sužnjega ljudstva in vzbujal koristno sočutje pri svobodnih narodih in je tako pot pripravljal k srečni rešitvi. Martić je prorok tolažbe in nade svojemu rodu. Iz vseh njegovih pesen zvoni Ἔσσεται ἦμαρ homerskih junakov, klije sladko upanje skorajšnjega odrešenja iz težkih okovov dogotrajnega robstva.

Z ljubljenim in ljubečim svojim prijateljem in sotrudnikom Ivanom Jukičem je skrbno zbiral narodne pesni, od kojih so bile junaške tiskane v zgoraj navedeni zbirki: Narodne piesme bosanske i hercegovačke. Pod skritim

Digitized by Google

imenom Ljubomir je napisal za to izdajo predgovor, v katerem mično riše slavno preteklost bosanskega in hercegovskega naroda; dalje je sestavil kratek življenjepis ranjkega J. Fr. Jukić-a, dolgo žalostinko pokojnemu sobratu in pesen: Prvo poznanstvo še pred g. 1840. Koliko je pesen od njega nabranih, ni lahko povedati, ker manjkajo podpisi. Zbirki je dodano: iztomačenje niekih turskih riečih, koje se u ovim piesmama nalaze. Vse druge netiskane pa že nabrane pesni je bojda shranil pokojni slovničar A. Brlić.

Zajedno je pomagal Martić povestničaru Jukiću sestavljati zgodovino in zemljepisje bosansko, uredovati list „Bosanski prijatelj“ in je vrhu tega znašal starinsko blago, kakor napise, listine, rokopise, nagrobnice, da jih obelodani v teh ali onih slovanskih novinah. Tako se nahaja v knjižici: „Putovanje po Bosni od Ivana Kukuljevića Sakcinskoga. U Zagrebu 1858“ na strani 117. Martićevo pismo do Iv. Kukuljeviča, kateremu je poslal staroslavenski nagrobni napis v prevdarek in konečno razsodbo.

Tudi v Zagrebškem katoliškem listu je razglasil nekoliko člankov.

Toda naj imenitnejše delo tega uglednega književnika so „Osvetnici“, ki se odlikujejo z izvanredno lepoto in nedosegljivo krasoto glede osnove, oblike in vsebine. Pesnik ni navadno podpiševal vsled neugodnih razmer svojega pravega imena nego le kakšno tuje, izmišljeno; ali je bil takoj spoznan od svojih po svojem zlatnem peresu, piše Dubrovaški Slovinac l. c. Izišli pa so doslej ti-le zvezki občudovanih Osvetnikov:

Digitized by Google

1) Osvetnici. I. Obrenov. Dogodjaj iz godine 1857 od Nenada Poznanovića. V Zagrebu brzotis. Ant. Jakiča. 1861, 8°. str. 75. — Pesen obsega šest spevov, od katerih kritikom najbolje dopada I. „Sudbovanje“, ki začenja:

„Vini mi se na gudalo Vilo!
A za čistu vjeru djevovanja,
Djevovanja i moga i tvoga;
Ter ne bi l' mi nekazala krivo:
Što no cvieli na Javorju pustu?
Il je tuga ostala bez druga?
Pa jaduje u planini sama.
Il' se vila u germ ulovila,
Tere kliče pobratima vierna?
Da joj zlatne odapinja vlase.
Nit je tuga ostala bez druga,
Jer nevolja uviek hoda z njome.
Nit je vila u germ se savila.
No vjera je, da nekažem krivo,
Jer me nije naučila majka“ . . . . . .

Ednako dopada IV. spev „Herceguša“ in VI. „Osveta“, ki začenja prav nežno-milo:

„Rano rani Piva voda hladna,
Ter romoni niz prodolja ravna;
Još ranije čobanica mlada
Na popasak ovce izagnala.
Ovce pase, u vir ogleda se,
Uz šum svoje mile sklada pjesni . . .“

Vseh verzov hoče biti do 2200. V vvodu, pisanem v prozi, pošilja pesnik svojo vilo med svet, naj toži težnje in bolečine potlačenega naroda onim ljudem, ki bi zamogli trpinom pomoči. „Razglašuj ih po svuda in svakomu, tko se krstom krsti in za Boga znade; kazuj ih svim narodom bez razlike plemena i jezika;

Digitized by Google

a najskoli onim, štono su bratja po dvie krvi: jednoj na križu proljevenoj a drugoj, što im u žilah teče.“ Ako pa vile nihče ne bode hotel slušati in uslišati, naj se tožnica vrne nazaj v svoje planine in še dalje prenaša svojo bridko osodo. „Bilo od kud mu drago — duša sluti, da čas izbavljenja tvoga nije daleko. Mjera je puna, kosti žrtvah okretju se u grobovih: neće za dugo još ostati neuslišan vapaj pogažena čovječanstva, potlačena krstjanstva, poplesane pravde, ucviljene sirotinje, oskrvjene nevinosti i sto drugih krivdah, štono glasnije nego li ikad prama nebu vapije:

Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor ~~nostris~~.“

Kakor podrugod tako polajšuje tudi tukaj hudo nesrečo sladek up, da kmalu zasvita zora bolje bodočnosti. Resnico je pisal neki presojevalec Martićeve vile rekoč:

„Bosanski pjesnik lije krvave suze nad bezgraničnim mukama svoje domovine, ali iz te plemenite boli trše kao jedan razjareni svietlokries sviest kao naj čvršća sigurnost skorog božanstvenog spasa.“ Črez 21 let so se obistinile zgoraj od Martića citirane Didonine besede (Aen. 4, 625) — vstal je osvetnik bosanske raje, došel je dne 19. avgusta l. 1878. rešitelj, ki je osvobodil ljubljeno domovino pesnikovo.

2) Drugi snopič nosi naslov: Osvetnici. II. Luka Vukalović i boj na Grahovcu za Spasovdan g. 1858. Pjesma od Radovana. V Zagrebu l. 1862.

Pesen šteje do 5500 verzov v 7 spevih, izmed katerih sta naj bolj na glasu: „Hajdukovanje in Grobovi.“ V obče sodijo veščaki, da je ta oddelek Osvetnikov, ki opeva junaška djanja bosanskega svobodoborca Luke Vukalo-

Digitized by Google

vića, izmed vseh Martićevih del naj krasnejši, naj popolnejši koli radi oblike toli radi vsebine.

3) Tretjemu snopiču napis se glasi: Osvetnici. III. Boj turski i crnogorski g. 1862. Pjesma Radovana. U Zagrebu g. 1868.

Pesen je razdeljena v pet poglavij s 5000 vrsticami. Naj bolj dopada kritikom spev: „Jav.“.

Drugega in tretjega snopiča nisem mogel dobiti v roko, da bi nju bil natančneje pregledal. Pisatelj sam nju ni imel niti sta bila najti pri Zagrebških knjigotržcih.

4) Četrtega sešitka čelo nosi imeni dveh bosanskih hajdukov: Osvetnici. IV. Kiko i Zelić. Dogodjaj u Bosni od god. 1832. Pjesma od Radovana. U Osieku g. 1876. Tiskarna Drag. Sandora. 8°. str. 70.

Čisti dobitek je namenjen izstradani hercegovski in bosanski sirotinji. Knjižica je posvečena prevzv. g. Josipu Strossmayer-u, velikemu dobrotniku in prijatelju bosanskega naroda. V kratkej kitici „Posveta“ prosi pesnik mlado in staro, može in žene, da kličejo po vsej zemlji:

Dajte gladnim kruha komadova!
Dajte goliem pokritih pokrova!

Izmed 7 spevov je menda naj izbornejši VII. „Vukodlak“. V teh spevih se je pesnik poslužil rime, ki pa nekaterim ne prija, češ, da preveč zavira misli, da je preokorna za bosansko narečje. Izdatelj V. K. (Vilim Korajc, profesor v Oseku) je napisal kratek predgovor, v katerem med drugim uči: Živi i sivi sokol nam je i po žarkom srcu i po bistrom umu pjesnik Osvetnika — Hercegovac Radovane! Njemu nije

Digitized by Google

treba niti moje niti ičije hvale. On je več danes u hrvatskoj knjigi pesnik prvoga reda. Ova je več četvrta (a neće lje biti, ako mu dragi Bog zdravlja dade, ni poslednja) knjiga Osvetnika, što ju piše zlatno, u narodu dobro znano pero njegovo. Okolnosti su još danes takve, da mu pravoga imena nemožemo spominjati; a molimo i vsakoga našoj knjizi prijatelja nek za sada još poštedi Radovana ter mu nikad nigdje u javnosti nespominje pravoga imena i bezimena. Ta poznamo ga i onako, ko što se ptica po glasu poznaje — pa što čemo ga imenovati? To bi mu imenovanje i onako možda samo gorkim i čemernim (i po nas i po sebi) urodilo plodom.

Kiko i Zelić nije samo kao dosadanji Osvetnici spjevan u prosto narodnom slogu nego je uz narodne misli i narodne izraze složen još i umjetnički u srokove te velinske skokove pa tolikom vještinom i tolikom lakoćom, da mu se tehnika gdjegdje a osobito u VII. pjevanju upravo z najboljimi našimi pjesmami takmiti može."

5) Zagrebški znanstveni in leposlovni list „Vienac" je v 11. broji l. 1880. na strani 176. naznanjal peti snopič Osvetnikov, ki naj bi bil zadnji z naslovom: Ustanak u Bosni i Hercegovini i bojevi srbski i crnogorski od godine 1876 — 1878.

Napovedani zvezek je res kmalu izišel pod naslovom: Osvetnici. Dio V. Ustanak u Bosni i Hercegovini od godine 1876–8 i bojevi srbski i crnogorski. Pjesma od Radovana. U Zagrebu izdanje i tisak dioničke tiskare. 1881, 8°. str. 137.

Za geslo ali izrek si je pisatelj izbral:

Tyrtaeusque mares animos ad martia bella Versibus exacuit. (Horat. Flacc.)

Digitized by Google

V predgovoru piše Martić med ostalim te le pomenljive besede:

„Za uvjerenje slavnim ljubiocem mojih pjesana, štono su pod nadievkom „Osvetnika“ do sada na svjetlost došle, dugujem izjaviti, da su te moje pjesme . . . . na istinitoj dogodjajnosti osnovane, toli da se svaki zgodopisac, koj uzbude ove bojne prigodjaje u narodnu povjestnícu zavodio, njimi slobodno kao prozaičnim opisom mogne poslužiti; jere ja sam suvremenik, i ne s' daleče motrioc spjevanih sukoba, budući se za dvadeset i jednu godinu nalazio pri vladi Bosanskoj službenim članom vrhovne vilajetske oprave, u koja kobna vremena se isti bojni čini zbivaše, pa ako i nebijah na mezevu, bijah pri izvoru točnih bojnih dojavljivanja, poznavah lično i razgovarah se sa svima glavnim bojcima i komandarima Turskih vojska, imadjah takodjer na ruku i mnoge krštene ljude, što se na ratištima prigadjaše, ter s' te strane čuvene priče i prijave sravnjivah sa Novinskim dopisima, a osobita u ovoj zadnjoj pjesmi držah se traga ratne kronike, i tako složih u pjesmu bojna djela vitezova, u koliko jih može ona u najkračemu pričanju obufatiti, držeći se vazda pravilnosti, kakono nebi istínitostju pohramala ni na koju stranu, nego kako bilo, onako se svilo . . . . . .

U Kreševu na Grgurevo g. 1880. R.“

V peterih precej obširnih poglavjih opeva glasoviti narodni pesnik dobro znane dogodjaje v hudih bojih, katere so bili v najnovejšej dobi hrabri Bošnjaki in vitežki Hercegovci pa junaški Črnogorci s svojimi neukrotljivimi dušmanini.

Digitized by Google

6) Kot šesti snopič „Osvetnikov“ se navaja: Hadži-Lojina Krajina, spomen Sarajevu god. 1878.

Po tem redu našteva Martičeva pesniška dela pod imenom „Osvetnici“ neki F. J. Despot v koreniti oceni in zanimljivi študiji prvega zvezka, ki je tiskana v podlistku „Narodnega lista“, izhajajočega v Zadru (broj 37 in 38 l. 1882.) pod naslovom: „Fra Grgo Martić i njegovi Osvetnici. Napisao F. J. Despot. I. Obrenov.

Z divnimi Osvetnici si je postavil Martić

Monumentum aere perennius
Regalique situ pyramidum altius!

V tem naj krasnejšem plodu Martićevega duha je jezik bogat in mikaven, gladek in krepek in vzvišen, kakor ga govoré bistroumni Hercegovci. Zlog je uglajen in dovršen, domišljija burna, prepolna poezije in doseza na posameznih krajih vrhè uzorne popolnosti. Kakor že rečeno, opeva pesnik mnoge in mnogovrstne dogodke v raznih bojih, bîtih od kristijanov s turci za „krst častni in slobodu zlatnu“, je opeva po vernem in resničnem pripovedovanji in pričanji istodobnih ustašev borilcev. Kdor hoče bosanski in hercegovski narod z vsemi njegovimi potankostmi poznati, vse njegove slabe ali dobre in lepe navade proučiti, kako se veseli in žalosti, kako se smija in joka, temu nima bolje pomoči, nego so divotne popevke tega narodnega pesnika naj boljega značaja. Kdor bosansko narečje iz teh del pesniških spoznava, mora podpisati sodbo, katero je učeni francoz Vielle de Sommters izrekel o hrvatskem jeziku: „Elle (la langue illyrienne) reunit le nombre a la mesure; elle

Digitized by Google

est sonore, noble, oratoire, vehemente — c'est an fait le language de heros".

Tudi neki drug presejovalec Osvetnikov ni povedal neresnice za resnico, ko je proslavil pesnika rekoč: „Kad čitaš v opče Osvetnike, pada ti na um Virgiljev jezik v Eneidi, jer teče kao rieka, koja je sve gatove i zapreke smetla, te nabreknuta i naduta romoni i pljuska svoje brijegove kako da ih kori, što nijesu širi. Tako nam se i Martićevi stihovi prikazuju".

Kedar bodo po Bosni in Hercegovini šole osnovane in utemeljene na podlogi jezika, ki ga narod govori, bodo, o tem ni dvojbe, „Osvetnici" priljubljena šolska knjiga, iz katere hoče mladež zajemati nauke in vzglede krepostnega življenja, zajemati plodonosno ljubezen do prelepe svoje domovine.

7) V proslavljenje avstrijske vojne pri njezinem vhodu v Sarajevo dne 19. avgusta leta 1878. je Martić zložil v veliki svojej navdušenosti in neizmernej radosti slavnostno pesen, ki je bila tiskana v „Bosansko hercegovačkih novinah" štev. 1., l. 1878.

Slavospev šteje 18 štirjevrstnih kitic in začenja:

„Ustaj Bosno iz sna davna!
Protri nujne oči tvoje,
Jer sunašče granulo je
Izpred tvoga praga tavna."

Končuje pak:

„Hurra! Carskom svetom štitu!
Hurra! i vam vojskom vodje.
S kim' sloboda rodu dodje
Uz boraca slavnu svitu."

Digitized by Google

V istih novinah najdeš v številki 68. l. 1879. pesen: „Adressa pesnikova“, katero deset kitic dolgo je fra Grgo zložil v slavni spomin sreberne poroke Nj. velič. cesarja Franca Jožefa in cesarice Elizabete.

8) Večkrat že citirani „Vienac“ je v prvej številki l. 1884. o cenjenem pesniku to le poročal: Pjesnik naš Grgo Martić (Radovan) pokušao je, da prema razpravi prof. A. Pavića „o boju na Kosovu“ sastavi epos: Boj na Kosovu g. 1389. Prvo pjevanje toga epa priobčit' će Vienac u budućem broji.“

V istini stoji na prvi strani druge Vienćeve številke: Boj na Kosovu g. 1389 po osnovi Armina Pavića, sastavio F. G. Martić. — Če dopopolni in dovrši Martić to prostonarodno epopejo po starem pomanjkljivem eposu „O boju na Kosovu“, dobodo jugoslovani s tem delom zaisto pravo narodno ilijado. — Prvi spev broji 291 verzov in če bode ta godil in sodil kritikom, sledeti še hoče za njim 8 druzih, kakor naznanja pesnik iz Kreševa dne 22. novembra 1883 Viencevemu uredniku. Prvo pevanje začenja:

„Car Murate u Kosovo pade.
Kako pade, sitnu knjigu piše,
Te je šalje ka Kruševcu gradu
Na koljeno Srbskom knez Lazaru.
Oj Lazare od Srbije glavo!
Nit' je bilo niti može biti
Jedna zemlja a dva gospodara.
Jedna raja dva haraća daje.
Carevati oba ne možemo;
Već mi pošlji ključe i haraće
Zlatne ključe od svijeh gradova,
I harače od sedam godina.
Ako li mi to poslati nečeš,

Digitized by Google

A ti hajde u polje Kosovo,
Da sabljama zemlju dielimo.“

V Vienci od 24. maja 1884, br. 21 je natisnen tretji spev pod naslovom:

Boj na Kosovu g. 1389.
Po osnovi Armina Pavića sastvio F. G. Martić.
Pjesna treća smiešana iz Hrvatske i narodne.

9) O priliki učenja francozkega jezika je Martić bojda preložil na bosanski jezik izvrstno žaloigro Iphigénie, spevano od slavljenega Jean-a de Racine-a (* 1639 † 1699); potem je neki v verzih sestavil prostodušno pripovedko René, spisano od veleznanega francozkega pisatelja Francois-a René-a de Chateaubriand-a (* 1768 † 1848).

Teh prevodov fra Grgo ni izdal na svetlo, kakor tudi ne Eneide, katero je pričel prelagati. Poleg tega je sestavil veliko pesniško delo podobno Djulabijam od Stanka Vraza ter je isto, pomnoženo z mnogimi prelogami, poslal doktoru Lj. Gaju na prostovolno razpolago. Vendar tiskana ni bila nijedna pesen. Dalje gre glas, da so bile uničene njegove pesni „Osman“ in sicer uničene na prav čudni način — pesniku v škodo in hrvatskej književnosti. Po zaukazi Osmana Paše imela se je v Martićevem stanovanji vršiti natančna preiskava. Ker je pa Grgo še o pravem času za to povelje pašino zvedel, skril je svojega „Osmana“ v žitnico, kder so ga pa po nesreči miši zgrizle in zglodale. V tej osmanidi je pesnik živo in resnično črtal in risal ogromno moč glasovitega Osmana Paše, njegovo protikrščansko politiko v bosanskih zemljah. Če je temu tako, treba res žalovati, ker bi te pesni morebiti druge

Digitized by Google

pesmotvore nadkrilovale po svojem zanimljivem zadržaji.

Koliko je na tem, kar sem v predstoječem odstavku povedal, čiste resnice, ne morem do jasnega dognati — tako sem čital v II. zvezku že gori imenovanega rokopisa, ki ga hrani vlč. g. Franc Danko, vojaški duhoven v Mariboru. (Zvez. II. Jedan bosanski pjesnik, str. 17, 18 in 19.)

Želeti je in prav iskreno želeti, da blagi mož še dolgo živi in se prav dolgo veseli dosegle sreče — osvobodenja mile domovine; pa da ne odloži spretnega svojega peresa, ampak da še dalje opeva vse junaške čine in minole nezgode svojih rojakov v slavo in na čast vsemu jugoslavenskemu svetu.

Sklep.

Le-ti bi bili domači bosanski pisatelji in pesniki, o katerih sem zamogel natančneje poročati. Mnogo več njih menda ne bode, dasi bi njih bilo lehko veliko, veliko več, ko ne bi bil doslej za Bosno tako neugoden položaj. Sicer pa ni dvomiti, da je še prav mnogo nenatisnenega literarnega blaga razstepenega po prašnatih arkivih domačih in tujih. Kdo bi zamogel pri toliki pomanjkljivosti virov o bosanski bibliografiji določno povedati, koliko starih slovstvenih spomenikov se pomiče brezkoristno po samostanih in župnijskih hišah ali

Digitized by Google

po omarah bosanskih begov in ag? Naj starejšim pisanim spomenikom se prišteva:

1) Kulina bana listina iz leta 1189., ki dovoljuje Dubrovčanom prosto trgovino po banovini. Natisnena je v zbirki Karano-Tvrtković-evi.

2) Rodoslovje iz leta 1340. — pisano od popa Rupčića in posvečeno srbskemu kralju Dušanu. V tem se nahajajo bosanskih plemičev grbi, katere sedaj hrani frančiškanski samostan v Fojnici v Bosni.

3) V Gajevi knjižici je hranjen rokopis iz prve polovine 13. stoletja, ki popisuje življenje Aleksandra Vel., kralja Macedonskega, ki je kakor kralj Matijaž tudi predmet narodnim pesnim.

4) Jožef Dubrovsky omenja v svoji knjigi (Institutiones linguae slavicae veteris dialecti. Vindobonae 1822. Pag. XIII.) rokopis iz leta 1406., ki obsega djanje apostolsko in liste novega zakona, ter je posvečen spljetskemu in bosanskemu kralju Hrvoju. Učeni papež Benedikt XIV. je prejel rokopis od „Facciolata".

5) Rodoslovje srbskih in bosanskih kraljev, leta 1482. pisano od Petra Ohmučevića, se nahaja v frančiškanskem samostanu Sutiškem.

6) Star bosanski spomenik iz leta 1478. je grobni napis Kraljice Katarine v Rimu v cerkvi Aracoeli na kapitolu. (Prim. „Edinost" od 18. jan. 1884, štev. 49. Podlistek o slovstvenem gibanji v Bosni — posnet po časopisu „Politik".)

Vrhu tega, da nekaterih domačih pisateljev dela še niso izišla na svetlo, bode več književnikov Bošnjakov in Hercegovcev, ki so se preselili iz

Digitized by Google

nesrečne svoje domovine v druge tuje kraje in sedaj tamkaj delajo in se trudijo za gmotni in duševni napredek prebivalcev balkanskega poluotoka. Tako je p. Štefan Verković rodom Bošnjak, pa živi v Bolgariji in je ondu priobčil obilo narodnih pesen iz Macedonije leta 1860. Leta 1874. je v Belemgradu na svetlo dal 15 pesen o prihodu Slavenov na balkanski poluotok, o katerih pesnih se je vnel hud literaren boj.

Res! iz tako veselozdravega in krepkovoljnega naroda, kakoršen je bosansko-hercegovski, bilo bi zamoglo prav bogato število raznovrstnih književnikov vstati. Ljudstvo je nu duhu in telu veleobdarjeno in še nepokvarjeno, ono je krepko in zdravo, kakor je zrak zdrav, ki obdaja njegove prisojne griče in senčnate gore pa piha po rodovitnih in plodonosnih dolinah in planjavah. Bošnjak je trd ali se dà likati; je osoren ali pošten, je ves od železa svojih gor in od lesa svojih dobov in bukev.

Kako mora narod poetičen biti, pričajo njegove prelepe sladko in gladko doneče narodne pesni, katerih je gotovo še toliko netiskanih kolikor že tiskanih. Ves svet omikan ve, da je bogato zbirko teh biserov priredil za tisek jugoslavenski Homer — Vuk Stef. Karadžić. Pa še le po njegovi smrti so zagledali beli dan pod naslovom: Srbske narodne pjesme iz Hercegovine. Za štampo ih priredio Vuk Stef. Karadžić. U Beču v nakladi Ane udove B. Karadžića 1866, 8°. str. 356. — Nabral je je konsularni činovnik Vuk Verčević v Trebinji in izročil Karadžiću, da oskrbi izdajo. Ta je napisal predgovor pa izdaje ni dočakal; prehitela ga je nemila smrt l. 1864. Razdeljene so krasne pesni tako: I. Povečje pjesme (1—43);

Digitized by Google

II. Pomanje ženske pjesme (44 — 205); III Poskočnice (206 — 270); IV. Kajde (271 — 301); V. Pjesme svatovske (302 — 310); VI. Pjesme pobožne (311 — 341); VII. Pjesme božične (342 — 354); VIII. Pjesme od kolede (355 — 357); IX. Pjesme djetinje (358 — 362) in X. Hercegovačke napitnice v prozi.

Pozora in spomina vredna je zbirka bosanskih narodnih pesen od srbskega duhovna Bogoljuba Petranovića: Srpske narodne pjesme iz Bosne i Hercegovine v Belemgradu 1867. Izdalo srpsko učeno društvo s predgovorom od St. Novakoviča str. XXVIII + 700. Drugi del v Belemgradu l. 1870, str. XVI + 653. Tretji del obsezajoč ženske pesni je izišel pod imenom: Srbske narodne pjesme iz Bosne. U Sarajevu 1867, str. XXIII + 359. — Nemec Franc Maurer, ki je prepotoval nekatere jugoslavenske pokrajine, piše o istem Bogoljubu Petranoviću, učitelju v Druiči zemlje Dalmacije, da je zapazil pri njem mimo že spominanih zbirek narodnih pesen še obširno razpravo o bosansko — srbskih šegah in običajih. (Primeri: Eine Reise durch Bosnien, die Saveländer und Ungarn. Von Franz Maurer. Berlin Julius Imme's Verlag. str. 366 sq.)

Da sta trudoljubiva rodoljuba Jukić in Martić nabrala in izdala celo kopo narodnih pesen, je bilo že pohvalno omenjeno. Nadalje zasluži priznanja in pohvale knjižica: Srpske narodne pjesme, pokupljene po Bosni od Koste Ristića. V Belemgradu 1873. — Bosanski bogoslovci so v Djakovu izdali: Bosanske narodne pripovjedke. Skupio i na svietlo izdao zbor redovničke omladine bosanske u Djakovu. V Sisku 1870, str. 146.

Za poznavanje naroda bosanskega je priporočljiva knjiga: Bosančice, črte, pjesme, priče,

Digitized by Google

pripoviesti iz života bosanskoga od Vjekoslava Livadića. V Zagrebu 1882, str. 380.

Nedavno je izdal nekoliko narodnih popevk: Davidović S. N., Srpske narodne pjesme iz Bosne (ženske). Po kazivanju svoje žene pribilježio. — Pančevo 1884. Nakladom braće Jovanović. 8°. str. 122. —

Narod, ki ima v svojih rudnikih toliko dragocenega poetiškega blaga, ne more biti izgubljen za izobraženi in omikani svet. Kar je pisal pred par leti nemški list „Ostdeutsche Post“ v štev. 282. leta 1880. o izdaji slovenskih narodnih pesen v nemški prelogi, priskrbljeni od znanega pesnika Anastazija Grüna, ono isto velja tudi o bosansko-hercogovskem narodu. „Ein Volk, dessen poetische Psyche in solcher Verklärung den Deckel ihres Sarges bricht, ist als eine neu gewonnene Provinz, als ein neuer Zuwachs an Kraft, Eigenthümlichkeit und Schönheit im Reiche des menschlichen Fortschrittes und humaner Bildung zu begrüssen“.

Da še zinem par besed o sedanjem stanji bosanskega slovstva, opomnim gredoč, da izhaja v Mostaru: Bosiljak Hercegovački. Zabavno poučni list za književnike in pouk. — List izdaja Fran Miličević.

V Sarajevu je pričel z novim letom 1882. katoličane dramiti iz škodljivega, zanikernega spanja in na delo vabiti službeni list za vrhbosansko nadškofijo pod naslovom: Srce Jesusovo. Uredništvo je bilo že večkrat premenjeno. List je med verne katoličane gotovo že obilo dobrega semena zasejal, ki bode klilo, cvelo in sad rodilo. Korenitih razprav in spisov je več poteklo iz spretnega peresa Slovenca doktora Ant. Jegliča, kanonika vrhbosanske nadškofije.

Digitized by Google

S posebno pohvalo omenjam zgodovino, frančiškanskega reda, katero piše o. Batinić. Dva zvezka sta že dovršena in sicer: „Djelovanje Franjevca v Bosni i Hercegovini za prvih šest vjekova njihova boravka. Nacrtao Mijo Vinceslav Batinić. Bosanski Franjevac. Svezek I. U Zagrebu tiskom dioničke tiskare. 1881, 8°. str. 154. Drugi zvezek: U Zagrebu 1883, 8°. str. 186.

Kaj več o sedanjem slovstvenem naporu bosanskih in hercegovskih književnikov nisem mogel izvedeti tudi pri najbolji volji ne.

Dodatek.

K sklepu še naj pridenem in dostavim kratko opomnjo o priporočila vrednih spisih, Bosne se tikajočih, ki so bili v novejšem času izdani in kateri glasno pričajo, kako se tudi inostranci zanimajo za novo pridobljeno deželo bosansko.

1) Geschichte politische und topographisch-statistische Beschreibung des Vilajet Bosnien. Von Gustav Thoemmel, k. k. Hauptmann. Wien 1867. Verlag von Albert A. Wenedikt. Druck von Alex. Eurich. 8°. str. 811.

Digitized by Google

Delo je posvečeno obristu Štefanu vitezu Jovanoviću, ki je bil svoje dni general-konzul v Sarajevu. Stotnik Thoemmel se je 4 leta v Sarajevu mudil v službenem poslovanji in je skrbno študiral zemljo in kraje, naroda šege in običaje, pa nošo in svojstva, tako da je zamogel Bosno v raznoterem oziru jedrnato in temeljito opisati.

2) Bosnisches von Freiherrn v. Helfert. Wien 1879. Manz'sche k. k. Hof-Verlags- und Universitäts-Buchhandlung mal. 8°. str. 322.

Iz narodopisnih in zgodovinskih knjig, iz časopisov in deželnih arkivov je avtor sestavil prav dobre črtice o Bosni in njezinih prebivalcih; posebno prikupljivo in resnično riše prednosti in bridkosti zatiranih kristijanov. Ob koncí podaja nasvete za bodočo povzdigo in prihodno vladanje dežele po avstrijancih. Med drugim priporoča, naj bi se begi in age vvrstili med avstrijske viteze in plemiče; priporoča upravo mestnih občin po trojnih kurijah izvoljenih iz treh poglavitih veroizpovedanj z ozirom na število duš; sostavo selskih občin in politično zastopanje na podlogi bosanskih zadrug, v katerih bi naj le starešine imeli volilno pravico; povdarja nujno potrebo zidanja šol, viših in nižih, deželnega muzeja itd.

3) Bosnien, das Land und seine Bewohner. Geschichtlich, geographisch, ethnographisch und social-politisch geschildert von Amand Freih. v Schweiger-Lerchenfeld. Mit 9 Holzschnitt Tafeln und 1 Uebersichts-Karte. 2. vermehrte und verbesserte Auflage. Wien 1879. Druck und Verlag von L. C. Zamarski. Vel. 8°. str. 213. —

Iz te toplega priporočila vredne knjige izve čitatelj naj bolj potrebne in naj bolj važne

Digitized by Google

stvari o zgodovini in o geografiji, o pojedinih okrajih, mestih, vaseh in selih, o prebivalcih v narodopisnem, društvenem in verskem oziru, o kulturnem stanji in administrativnih naredbah Bosne in Hercegovine. Izmed nemških knjig te vrste bode redkokatera tako nepristransko, zanimljivo in podučljivo pisana kakor omenjena, ki ni zastonj tekom ednega leta dočakala druge izdaje.

4) Bosnien in Wort und Bild. Zwanzig Federzeichnungen von J. Kirchner mit erklärendem Texte von Amand v. Schweiger-Lerchenfeld. Hartleben's Verlag. Wien 1879, 8°. str. 80. —

Kirchner iz lastne skušnje opisuje sicer kratko a krepko posamezna mesta in sela, gradove in razvaline, gore in dole in visoravni — n. pr. Turški Brod, mesto in grad Doboj, tesno Kosno, Maglaj, Vranduk ali Vratnik, ki zapira prehod iz Posavine v notranjo Bosno; prelaz preko Vretrenice, dol pri Vitezi, špitalsko mošejo v Sarajevu, ondotni vladni konak, mesto in trdnjavo Sarajevsko itd.

5) Bosnien und die Nebenländer. Schilderungen von Land und Leuten zwischen der Donau und der Adria. Von Georg v. Gyurković. Mit 4 Illustrationen. Wien 1879, mal. 8°. str. 168. —

Lehkoumevno in mično pisana knjižica biti hoče sosebno turistom prav koristna.

6) Bosnien und seine volkswirthschaftliche Bedeutung für Oesterreich-Ungarn. Auf Grund von Thatsachen dargestellt von Carl Bücheln Ingenieur. Mit 2 Uebersichtskarten. Wien Lehman und Wentzel.

7) Die Handelsstrassen und Bergwerke von Serbien und Bosnien während des Mittel-

Digitized by Google

alter's. Historisch-geographische Studien von Dr. Constantin Jireček. Prag. 1879.

8) Ein Kampf um's Recht. Vom serbischen Theologie-Professor und Hierodiacon in Karlovitz, Magister Emilian von Radić. Bei Dr. Gregr und Dattel. Prag 1879.

Cerkveno-pravna razprava govori o razvitku historičnega prava pravoslavne cerkve v Bosni in Hercegovini. Sad tega preiskovanja je po mnenji piščevem ta:

a) Neodvisna bosanska in hercegovska orthodoksna cerkva je legitimna hči neodvisne srbske matere cerkve.

b) Odvisnost od srbske cerkve je zmirom trajala od razpada Pečkega (Ipek) patriarhatstva.

c) Odvisnost je vtemeljena v zgodovinskem razvitku bosanske cerkve in v cerkvenem in naravskem pravu srbske cerkve.

9) Die Occupation Bosnien's und der Herzegovina, durch die k. k. Truppen im Jahre 1878. Auf Befehl des k. k. Generelstabes dargestellt.

10) Das befreite Bosnien von P. v. Radics. Wien 1879.

11) Ebinger. Studien über Bosnien und Herzegovina.

12) Strauss A., Bosnien. Land und Leute. Wien. Gerold.

13) Zur bosnischen Frage. Eine Studie von Emerich Bogović. Wahrheit gegen Freund und Feind. Verlag von Leopold Hartmann. 1880, 8°. str. 80.

Po zgodovinskem vvodu razlaga pisatelj zgodovino zasedenja Bosne, njeno upravo in naznanja svoje misli o ograrni spremembi.

Digitized by Google

14) La Bosnie depuis l'occupation austro-ungroise par M. Eduard Murbeau. Paris. Impremerie de la societè anonyme du publication periodiques 1880.

Murbeau je 1879 potoval po Hrvatski in Bosni in je svoje opazke v predstoječem delu obelodanil.

15) Bosna. Podatci o zemljepisu i povesti Bosne i Hercegovine. Sabrao jih i poredio Vekoslav Klaić. — Prvi dio. Zemljepis sa devet slika i dve geografske karte. U Zagrebu 1878. Nakladom Matice hrvatske. 8°. str. XII in 222. — Zgodovina je pozneje izišla pod naslovom:

Povest Bosne do propasti kraljestva. Napisao ju po prvih izvorih V. Klaić. U Zagrebu 1882, 8°. str. 352.

16) Balkan Divan. Viesti, misli i prouke o zemlji i narodu navlast u Bosni i Hercegovini. Spisao Velimir Gaj. U Zagrebu 1878, 8°. str. 250.

17) Vsega pozora je vredna; Povestnica o katoliški cerkvi v Bolgariji, Srbiji, Bosni in Hercegovini, ki jo je spisal P. Bolan papežev podarhivar in pohrvatil sedanji vrhbosanski nadškof premilost. Josip Stadler.

Iz podanega knjigopisnega pregleda je dovolj razvidno, kako zelo se zanima učeni svet za bogato ali otožno Bosno, kateri vsaki olikan avstrijanec želi, da se pod novim vladarjem vedno bolj in bolj krepi in bohotno razvija kakor v pravoverskem življenji tako v slovstvenem, društvenem, političnem in kulturnem oziru. To pričakujmo prav zanesljivo od Vsemogočnega — ker še suha palica ozeleni v roki trdnega upanja!

Digitized by Google

KAZALO.

	Stran
Predgovor	3
Vvod	5
Starejša doba	13
Matija Divković	17
Pavao Posilović	19
Stjepan Markovac	19
Ivan Bandulović	20
Ivan Ančić	21
Lovro Sitović	22
Marijan Lekušić	22
Jerolim Filipović	22
Marko Dobretić	23
Filip Lastrić	24
Grgo Iliić	26
Avgustin Miletić	26
Stipan Marijanović	27
Ambrož Matić	27
Rafo Barišić	28
Mihovil Cuić	28
Stjepan Matiević	29
Gjuro Križanić	29
Toma Babić	30

Digitized by Google

Stran

Novejša doba 31
Sima Milutinović 31
Pavao Karano-Tvrtković 35
Ivan Fr. Jukić 35
Jukićevi nasledniki 44
Marijan Šunjić 45
Martin Nedić 45
Petar Bakula 51
Angjeo Kraljević 52
Paskal Buconjić 52
Anton Knezević 54
Grgo Martić 57
Sklop 73
Dotatek 78

Konec.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

This book should be returned to the Library on or before the last date stamped below.

A fine is incurred by retaining it beyond the specified time.

Please return promptly.

Digitized by Google

Slav 8660.345
Kratek pregled bosanskega slovstva.
Widener Library 006219140
3 2044 085 869 295

Digitized by Google